

SVETISLAV BASARA

NAPUKLO OGLEDALO

"Kakav je ovo početak", zapita se mašinski slagač u štampariji pročitavši:

"Kakav je ovo početak?" Onda odmahnu rukom i nastavi da slaže tekst.

Roman je tako počeo u trenutku kada je odavno bio završen. Ali ono o čemu se govori u romanu počelo je mnogo ranije: jedne noći kada sam shvatio da nisam postao od majmuna.

Te noći, moj svet se srušio.

Do tada sam imao prilično samopouzdanja i samopoštovanja; evolucija, istorija, nauka, Partija i Savez omladine stajali su iza mene i bodrili me; kakavtakav, bio sam izvestan napredak u odnosu na majmuna: znao sam da čitam i pišem, vabiram i oduzimam, učio sam i razlomke; znao sam da izvikujem parole, na primer: URAAAAAAAAA ZA BOLJE SUTRA ili DOLE NENARODNI REŽIMI i to je, za ono vreme, bilo dosta. Da mi Sveti Duh lično nije saopštio u snu da sam stvoren od ničega, upisao bih po očevoj želji Rudarskogeološki fakultet i napravio karijeru, duboko pod zemljom. Ali Proviđenje je imalo druge planove sa mnom. Trebalo je da napišem roman. Zašto je izbor pao baš na mene? Uvek ću se to pitati, ali nikada neću naći odgovor. Putevi Gospodnji su nedokučivi.

Tako je, prekonoc, umesto pitekanthropusa, moj predak postalo ništavilo.

Osećao sam to na svojoj koži. Bio sam najobičniji Subjekat koji govori i kakotako postojao samo zahvaljujući* Kate Hamburger, LOGICI KNJIŽEVNOSTI i izvesnom Heyseu Tačnije, egzistirao sam samo u svom romanu. U spoljašnjem svetu za mene ništa nije bilo moguće. Bila je 1949. godina. Vreme obnove i izgradnje. Tamo nisam imao ništa da tražim.

Ali iskrasao je ozbiljan problem: jezik je odbijao da govori. Naviknut na dekrete i direktive nije se usuđivao da kaže ni slova o onome o čemu sam nameravao da pišem. Ako bih, na primer, započeo rečenicom: Moja porodica je počela da se raspada, reči bi se odmah ogradile dodajući nastavak: ali beše to preživela, buržoaska porodica. Nisam znao nijedan drugi jezik, ali ne sumnjam da je i tamo situacija bila slična. Svi jezici su nesleđeni od mrtvaca; generacije i generacije mrtvih širile su svoje laži rečima koje su ostale u opticaju. I kako onda pisati? Uprkos svemu, mali skeleti slova nizali su se u nekropole redova kao skeleti mrtvaca koji svedoče da su X, Y, Z pokušali da žive i nisu uspeli. Ta mi je analogija mnogo pomogla u prvim danima ništavila. I zbilja, nikome nije uspelo da živi, mada je to svakom osnovni cilj. Primeri samoubica ništa ne znače: oni se ubijaju upravo zato što nisu u stanju da žive. Svi mi umiremo ostavljajući za sobom manju ili veću gomilu laži. Te gomile se vremenom skupljaju i od njih nastaje istorija ljudskog društva i kulture.

Ohrabren takvim meditacijama, lagano sam sticao samosvest. "U redu", računao sam. "He postojim. Tu se ništa ne može učiniti. He vredi jadikovati. He vredi zavidetati. Sve su to samo pokušaji. U poslednjoj analizi niko ne postoji. Očajnička borba završava porazom. Zar nije bolje dostojanstveno se

predati, priznati poraz? Svi događaji mog života imaju zajednički cilj — moju smrt. I ono najljepše i ono najgore, samo je kockica više u mozaiku bio grafije, otpadak više na gomili đubref ta koja ostaje iza života."

Ta su me otkrića u priličnoj meri umirila. Dok postojiš, zaslepljen si razlikama. Radije se opredeljuješ da budeš psihijatar nego ludak, progonitelj umesto progonjenog. Ali svi su ti putevi isti: vode direktno u smrt. Jednoga dana umreš i vidiš da nisi ni postojao, da nikakve tradicije nije bilo, da ništa nije vredno uloženog truda. A onda je kasno da promeniš mišljenje. Postaješ lojalan stanovnik istorije — mrtvac.

U početku sam imao duge razgovore sa ocem. Nimalo mu se nije svidela moja odluka da ne postojim. Ruku na srce, otac nije bio loš čovek, možda malo više slavloljubiv, ali to mu nije pomoglo: posle strašnih muka pretvorio se u lutku od kaučuka iako je slepo verovao u medicinu. Očeva smrt je predstavljala izvesnu satisfakciju za mene. Možda to nije lepo reći, ali zlo je duboko uko renjeno u čoveku, čak i kad on ne postoji. Otac je hteo da sazna ko je Heyse. Smatrao je da je on glavni krivac za moje fiksacije. Nisam mogao da mu pomognem. Nisam ni sam znao. Heyse je oduvek delovao iz senke. Preko citata i fusnota. Nikada nije spavao jer je bio neprijatelj.

— Hajde, Ananija — započinjao bi otac. — Čemu sav taj cirkus? Dobro znaš da nije 1949. godina. To možeš proveriti u novinama.

— Novine ništa ne znače. Možeš odštampati sve što poželiš.

— Pročitao si negde da najbolji romani nastaju iz neuroza i sada simuliraš neurozu da bi napisao roman. To ti neće pomoći. Nemaš talenta.

To je bilo potpuno tačno. Ali nisam hteo da priznam. Osnovno pravilo jeste: nikada ništa ne priznati. To me je sam otac naučio, njega njegov, njegovog njegov, sve unazad do Adama.

— Šta ti zapravo hoćeš? — pitao je. — Hoću da se dezindoktriniram.

— Objasni!

— Vidiš, mi smo indoktrinirani. Indoktrinirani smo da smo ljudi, da smo postali od majmuna, da postojimo, da nešto znamo, da smo dobri, da ćemo biti srećni. Ti si indoktriniran da si moj otac, ja sam indoktriniran da sam tvoj sin. Obojica smo indoktrinirani da se Zemlja okreće oko Sunca, da je glavni grad Rumunije Bukurešt, da je temperatura ključanja vode 100°S. Ti si indoktriniran da mi želiš dobro, da treba da razgovaraš sa mnom, da se brineš za mene...

Otac se uhvati za glavu. Tim gestom je hteo da izazove sažaljenje. Ali nije uspeo. Bilo mi ga je žao c jedne strane: bio je indoktriniran da hvatanjem za glavu izaziva sažaljenje. C druge strane, bio sam ravnodušan, jer nisam postojao. Nema tu više emocija. On, uostalom, duboko u duši, kao i svi očevi, nikada i nije pokušavao da me razume. Na kraju, kako imati poverenja

u čoveka koji spava c tvojom majkom. Nikada to ne treba gubiti iz vida. Biti otac —• to je izgovor da čovek spava c tvojom majkom. Očevi su tu doktrinu ovenčali oreolom svetinje, a carevi kojima su metanisali dali su im Magna Chartu za blud.

— Možeš li mi to objasniti? —upita otac.

Mislio je na dezindoktrinaciju.

— Možda bih i mogao, ako imaš vremena da me saslušáš.

Otac izvali masnu laž:

— Moram imati vremena za svoje dete.

— Vidiš tata — rekoh — mi smo prazni iznutra. He poričem da postojimo objektivno. Ali tako postoje i ovaj sto i ova stolica. Unutra, duboko u nama, nema ničega. Ontološki, ne postoji nikakva razlika između tebe i Mikija Mause.

— Zar se tako razgovara c ocem?

— Hteo si da razgovaramo.

— Da, ali ne na takav način. Nisam mislio da me poređiš c Pajom Patkom i Mikijem Mausom.

Očeva sujeta beše povređena. Nije se on uznemiravao zbog ontologije. To ne. Bilb | mu je krivo što se Miki i Paja svaki dan pojavljuju u novinama. Njegovo ime se moglo pročitati vrlo retko, povodom velikih proslava, uvek negde pri dnu. Htedoh da mu to kažem, ali se prisetih zapovesti Poštuj oca i mater..., pa rekoh nešto drugo:

— Bojim se da to ne možeš razumeti. Preozbiljno si shvatio igru. Ti se igraš. Igrati se, to znači podražavati, a podražavati znači biti majmun. Tu je došlo do inverzije: nismo mi postali od majmuna, nego smo postali majmuni...

— Stani! — povika otac. — Govori u svoje ime. Ja sam postao od majmuna. Razumeš li? JA SAM POSTAO OD MAJMUNA!

Ponovio je to dva puta. Naglašavajući OD MAJMUNA. To za slučaj da zidovi imaju uši. Hteo je da zidovi čuju da je on čvrsto ubeđen da vodi poreklo od majmuna, i da to prenesu nadležnima. Izgovorivši svoje "vjeruju" otacpogleda zidove da vidi jesu li zadovoljni. Zidovi mu prijateljski namignuše.

— U redu — rekoh. — To je stvar slobode opredeljenja.

— Gde li si samo pročitao sve te gluposti?

— Nisam ih pročitao. Napisao sam ih.

— Ti napisao. Nisi ti sposoban za to. Onaj Heuse ti je napunio glavu glupostima.

Otac sede na pod i pritisnu uši rukama. Sve je to bio deo predstave sračunat^na to da izazove sažaljenje. Ali scenski efekti osgadoše bez rezultata. Iako više nismo razgovarali, sedeo je još čitavih četrdeset minuta. U mukloj tišini. Da bi izazvao dosadu kod čitaoca.

Izlazeći, zastade na vratima i reče: — Tako dosadan roman niko neće hteti da čita.

Majka je od samog početka primenjivala drugačiju taktiku. To je sasvim razumljivo: žene su indoktrinirane da budu nežne, bolećive, osećajne. Tvorci doktrina su videli neki interes u tome. Sve je to gluma, sva ta nežnost, nema druge, ali se glumi iskrenije, uverljivije. Bolećivost je, premda štetna koliko i arogancija, bar podnošljivija. Sledstveno tome, majka me je nagovarala da postojim. uz pomoć mojih omiljenih jela. Ja sam ih jeo —jesti nije isto što i

postojati — ali ne c onakvim apetitom kao ranije. Kad jednom shvatiš da ne postojiš, izgubiš dobar deo apetita popoggo stalno imaš na umu da jedući totap sopstveni leš. Ali mama se zadovoljavala time. Čim jedeš, postojiš; tako je mislila. Nisu joj, kao ocu, trebale verbalne deklaracije o pripadnosti svetu pojavnog. Nikada ona nije ni poverovala da stvarno ne postojim. Mislila je da je to samo mali modni hir. C njom su bile saglasne i baka i tetka. Smatrale su da sam u pubertetu i da imam fiksidadeje, što je uostalom tačno, svaka ljudska ideja je fiksidadeja. Kad to povežeš, onda ti je jasno da ništa ne postoji. Otac je na sve to gledao popreko. Sedeo je u svojoj pletenoj stolici u uglu i listao BORBU vodeći računa da u svakom momentu mogu videti zaglavlje u kome je stajao datum. Pokušavao je sa sredstvima suptilnog psihološkog terora. Katkad bi, na primer, ne obraćajući se meni direktno, zapitao kao u nedoumici: "Koji ono danas beše datum?" Ako sam u sobi bio samo ja, rekao bih: "23.7.1949", na šta bi on pobesneo. Ako bi osim mene bilo još prisutnih, ja bih ćutao, neko bi rekao datum; nikada nisam obraćao pažnju na to, znao sam da pokušavaju da me indoktriniraju. Čvrsto sam se držao svog 23.7.1949. Tada još uvek nisam bio rođen. I baš zato sam se držao tog spasonosnog vremena. Za ostale je vreme proticalo, za mene ne. Nisam više hteo da igram tu glupu igru sa satovima, rokovima, godišnjim dobima. Znao sam da vreme protiče, ali to me se nije ticalo. Kada stojiš pored reke, znaš da ona protiče, ali ne smatraš za dužnost da kreneš niz rečni tok sve do ušća. C vremenom je, zbog indoktrinacije, drugačije. Pravila pristojnosti nalažu da prolaziš c vremenom, rame uz rame, sve dok ne umreš, a vreme nastavi. Niko još nije stigao na kraj vremena. Ipak, otac se ponašao kao da će stići tamo i dobiti lovorov venac. Možda se tako ponašao po direktivi, ali ostaje činjenica da se tako ponašao, nema tu opravdanja. Nije taj propuštao nijedan datum. Svaki čas je zapitkivao koliko je sati. Kao da bi mu, kada bi propustio jedan datum, taj dan, u do tada mrtvoj trci, izmakao za 24 sata. Nikada nije legao u krevet a da nije znao koji je dan prošao, koji pak nailazi. I ponosio se time. Mnogo godina docnije, kada je otac već nestao na "putevima sudbine" (kako je voleo da kaže), kada su svi naši sukobi završili u prošgosti, na smetlištu, zanosio sam se mšplju da na glavnom gradskom trgu podignem velelepnu bistu svog oca, u inat predsedniku opštine. Trebalo je da bista predstavlja oca u punoj snazi kako — c izrazom ozbiljnosti na muževnom licu i sa samouverenošću svojstvenoj ljudima koji smatraju da su postali od majmuna i koji nikada nisu propustili da glasaju niti su ikada zakasnili na posao — kako, dakle, otac c takvim socrealističkim izrazom posmatra sat na zvoniku crkve, pun ushićenja što vekovima može posmatrati proticanje vremena koje ga je najveći deo života činilo srećnim i uverenim da postoji. Ali, odustao sam od projekta. Delom zato što se otac pred kraj obratio, delom zato što nisam imao nikakvog interesa da se bakćem c vajarima, delom z%to što sam na to vremenom potpuno zaboravio. Najviše zato. Ali, in illo tempore, otac mi je bezobzirno poturao pod HOC neizbežno zaglavlje BORBE ne bi li mi dokazao da vreme ipak protiče. Ja u to nikada nisam sumnjao. He znam šta mu je sve to trebalo. Svi ti prljavi trikovi kao što je kupovina sata za rođendanski poklon, meni koji sam se preselio u vreme pre rođenja. Bio je to lep, ruski sat marke START. Nikada ga neću zaboraviti. Otac je kupovao samo ruske stvari. Da bih učinio majci,

nosio sam ga na ruci. Podnosio sam ga. Nije to bilo ništa u poređenju c onim što je trebalo da podnesem.

A roman beše poodmakao. Prva poglavlja, istrgnuta iz vremena mog oca, osipala su se kao pesak. Niti su pred sobom imala budućnost, niti je iza njih zjapila prošlost. Heyse je povlačio konce, ja sam pisao. Sve u svemu, bio sam zadovoljan. Osim u jednoj pojedinosti. U romanu se pojavila rečenica koju nisam napisao ja. Rečenica je glasila: Marina ima plavu kosu.

Odmah na početku četvrtog poglavlja otac banu kod mene.

— Hoću da razgovaramo — reče.

Nameravao sam da se u tom poglavlju događa nešto drugo. Razgovor c ocem nisam imda u planu. Ali pristadoh. Ipak je on bio moj otac. Video sam da se oseća nelagodno. Nešto mu je nedostajalo. Behu to prostor i vreme. "Fiktivno vreme", piše Kate Hamburger, "cadašnjost, prošlost i budućnost likova u romanu, pretvara se u doživljaj samo ako je razrađeno pripovedačkopredstavljajkim sredstvima. Isto kao što se i prostor pojavljuje u romanu samo onda kada će o njemu priča." Nije bilo reči ni o kakvom prostoru; 23.7.1949. nije odgovarao njegovoj predstavi o datumima; ništa se nije pretvaralo u doživljaj, a TO ocu nije bilo po volji.

Primetio je da sam ga prozreo. Zato odlučno ustade i htede da. Ali mu se učini da nije dovoljno odlučno ustao, pa ponovo sede i ustade odlučnije.

Međutim, beše zaboravio šta je hteo da, pa zato ponovo sede.

— Vidiš — reče — nisam ja sasvim otupeo kako ti zamišljaš. Čitao sam nešto o Kabali. Tamo na jednom mestu piše: "Čoveče, ne pretvaraj se da si sablast jer ćeš postati sablast." To što mi radiš opasno liči na pretvaranje u sablast. Njemu se, očigledno, nije dopadala ideja da bude otac jedne sablasti. Nisam mu to uzimao za zlo. Nisam čak ni posumnjao da je pročitao nešto o Kabali. Ali bio sam siguran da je to uradio po direktivi.

— Tata, rđavo si me shvatio. Predrasuda da postojiš temelji se na pogrešnoj projekciji. Ti mešaš svoju objektivnost sa svojom subjektivnošću. Već sam ti rekao da ti objektivno postojiš, ali pa i subjektivno između tebe i Paje Patkatgema nikakve razlike.

REKAO JE TO. MOGU POTVRDITI

— Ti, patko, da čutiš! — prodera se moj otac

— Čuj — rekoh — nemoj se derati na Paju. On ništa nije kriv. Kao i ti, i on je jedan od likova mog romana.

Ocu nikako nije išlo u glavu da je izjednačen c Pajom. To samo dokazuje koliko su lažne bile njegove tirade o jednakosti. Crveneo je od besa. Samo što nije zaplakao od povređene sujete. Htede još nešto da kaže, ali se seti da bi zidovi mogli preneti nadležnima da razgovara c Pajom Patkom, pa promeni temu:

— Možeš li mi objasniti ono o pogrešnoj projekciji.

— Stvar je u tome što nikada nisi jedan. Uvek su tu najmanje dvojica. Prvi na površini, drugi u dubinama. Prvi je tvoja vlastita kreatura uobličena u granicama koje dopušta doktrina. To je nešto veštačko. Zato nikada nisi sebi dovoljan. Uvek ti nešto nedostaje i moraš da se potvrđuješ. Tražiš nešto u svetu, tražiš sebe u drugima, na konferencijama, na pogrešnoj strani. Ako to

potražiš na pravom mestu — u sebi, odmah panično bežiš, jer tamo nema ničega. Indoktrinirano TI, razlikuje se od stvarnog TEBE.

Otac se vrpeljio na stolici. Namerno sam rekao na stolici da bi negde mogao sesti. To mu je olakšavalo situaciju. Svakom ocu je potrebno malo prostora. Ali ovoga puta nije pado u afekte. Čak nije pokušavao da mi nametne svoje mišljenje. To je dokazivalo da čovek nije postojano biće, da je nestalan, beskarakteran, da se menja zavisno od trenutka i od hirova dnevne politike. — Stvari koje si ispričao protivureče razumu — reče otac.

Ratio je progovorio iz njega. I ne samo ratio: svi materijalisti, kartezijanci, prosvetitelji i enciklopedisti progovoriše kroz oca iz dubina istorije.

— To mi je drago da čujem — rekoh. — Ja želim da protivurečim razumu. Svetom vlada razum. Nema ni trunke ironije u tome. I kakav je taj svet? Reci mi.

— Ruku na srce, na svetu nije baš sve u redu, ali za to je kriv kapitalizam. Kad jednog dana svetska revolucija odnese konačnu pobeđu, svet će postati kao raj. Svi će raditi koliko mogu, a dobijati koliko im treba. Tako znači, pomislih. Otac me navodi na tanak led. Očekuje da nešto kažem protiv svetske revolucije, pa da me prijavi. U tom slučaju bi mi bez razmišljanja zabranili roman.

— He sumnjam u pobeđu svetske revolucije — rekoh licemerno. — Ali to je dug proces, a ovo je stvar metafizike. Ti i ostali poput tebe izmaštali ste jedan svet u kome se osećate bezbedno, u kome vas štite tajne policije, sudovi, osiguravajuća društva i ostale trice i kućine. Izmaštali ste svet u kome se — kao utopljenici za slamke — hvatate za ortopedska pomagala kontinuiteta i zaglavljaju u novinama. To je samoobmana. — Nastavi, nastavi — požurivao me je, tobož zainteresovan.

U trenutku sam prozreo njegov mali, prljavi trik: hteo je da se zanesem, da izvalim neku nepodobnost, da, ako ništa drugo, replika postane preduga i izazove zamor kod čitaoca. Verovatno je c TOM namerom i došao da ponovo razgovaramo. Ugurao je svoj razgovor umesto interesantnijih zbivanja. Računica mu nije bila tako naivna: ako čitalac, zasićen metafizikom, zatvori knjigu, ja gubim, on dobija. Na njegovoj strani je čitava pojavnost, ogromna propagandna mašinerija. Na mojoj, tek pokoji čitalac. To me je prinudilo da dam obećanje: biće boksa i krvi na stranicama koje slede. Morao sam da se snalazim. Ali i ja sam imao adut: izlažući svoja razmišljanja u formi razgovora c ocem, prikazujući ga u rđavom ^R^tlu i tako zadobijajući simpatije za sebe, postigao sam veći efekat nego da sam sve to izneo u formi eseja kao što sam isprva nameravao.

Zato nastavih c metafizikom da bih iskoristio povoljan momenat za sebe:

— Piramide se, nemoj to zaboraviti, lagano pretvaraju u prah. Njihovu pobunu protiv večnosti nagriza vreme u kome su podignute.

— Počinješ da preteruješ — šapnu mi Paja Patak.

Iz nekog razloga, na neobjašnjiv način, otac skoči sa stolice na ormar. Tope, iza tegli sa slatkim od dunja, plakao je i smeja se istovremeno. Od sreće što je ponovo bilo prostora. Još da sam hteo da umesto 23.7.1949. priznam akfelni datum, ubeđen sam da bi me zagrlio i posle tolikih godina odveo u Zoovrt.

Uprkos mojim ontološkim ubeđenjima, počeo sam da igram fudbal za FK RADNIČKI. Trener, uprava i navijači nisu imali ništa protiv. Interesovalo ih je da li dajem golove, ne da li postojim. A davao sam golove. Za divno čudo. Otac beše jedini kome je smetala moja sportska karijera. Želeo je da se bavim nekim poštenim zanimanjem; da budem policijski inspektor, oficir, eventualno inženjer mašinstva. Trčeći i nabijajući kondiciju na treninzima, psihoanalitičkom metodom sam došao do zapanjujućih saznanja: otac beše sturm und drang tip; nemoguće je da ga sžgot nije zanimao. Drugo nešto beše pvsredi; sve što sam činio, ako nije bilo po njegovoj želji, dovodilo ga je u stanje užasa i činilo smrtnim. Jer, nesumnjivo nesvesno, otac je nameravao da od mene načini sebe; ne u smislu da budem njegova kopija, to ne. Hteo je da u potpunosti postanem on; da poprimim sve njegove osobine, njegova uverenja, sve vrline i mane kako bi mirno mogao umreti, siguran da će nastaviti da živi u mom obličju. Zato sam, njemu u inat, igrao fudbal svim srcem. On je smatrao da je fudbal pokvarenjačka igra. I, mora se priznati, bio je u pravu. Ali nisam igrao da bih bio pokvaren — bio sam dovoljno pokvaren — igrao sam da bih došao do kakvogtakvog identiteta (do broja 8 na leđima) i da bih nešto više naučio o istoriji. Fudbal je tipična istorijska igra; on, kao i istorija, nema smisla: proturiti loptu preko gol linije nije nikakav smisao. Ali jedini način da čovek danas bude tužan ili srećan jeste da tuguje kad gol primi, a da se raduje ako gol da, radujući se i tugujući naizmenično, c nepreglednom masom bezimenih navijača, što je znatno olakšanje u svemu. Dotle se doguralo c tugom i žalošću. No, to je domen sociologije koja me uopšte ne zanima. Sličnost fudbala i istorije je drugačije prirode: pobediti po svaku cenu, pobediti bez obzira na žrtve, bez obzira na fair play. Fair play je šar mantna zabluda markiza de Kubertena, koju su mangupi iskoristili i unovčili. Igrao sam fudbal, mogu se zakleti, nema tu nikakvog fair playa. Sve sama prevara do prevare. Kada predeš protivničkog halfa, tribine su na nogama i kliču ti, ali učinio si to uz pomoć jednog od smrtnih grehova: half je mislio da ćeš na levu stranu i Sotona likuje u oblacima nad stadionom. Juriš napred ivicom autlinije i jedina misao u glavi ti je: prevariti, prevariti, dati gol. Jednom, tada sam već bio okačio kopačke o klin i tek ponekad sparingovao svom prijatelju Bobi, zamislih humaniju verziju fudbala u kojoj bi se do protivničkog gola stizalo zahvaljujući boljem poznavanju lepih veština: muzike, poezije, geometrije. Ali bila je to sportska fantastika; ni sam ne bih mogao zaigrati ni u podsavezu. He bi to moglo proći. Dinamika je ono što privlači navijače. He pravda i istina. Zar je pravedno gledati u jedan ugao, a šutnuti loptu u drugi? Postideti golmana koji je ispod dresggipak čovek. Nije, naravno da nije, ali publika i sredstva informisanja uznose strelca do zvezda i time ga guraju pravo u pakao, prepun sportskih asova,

uostalom. Srećom, sve mi je to ubrzo dosadilo; kad znaš da nisi ništa, ne možeš se tek tako uhvatiti za nešto. Napustio sam fudbal i za dlaku izbegao večni oganj.

Beše TO y vreme kada je tetka prvi put otišla u Englesku da poseti svog brata za koga se sumnjalo da ne postoji. Brat je, navodno, bio samo izgovor da se dobije viza. Uprkos sumnjama, tetka se ubrzo javila pismom. U pismu beše i slika: sedela je u ujakovoj bašti za stolom prepunim čokolade, kafe,

šunke, banana, maslaca, svega onoga što se niš moglo videti na našoj trpezi. "Blago njoj", reče majka posmatrajući sliku. I dodade: "Prava gospođa." "Sve je to propaganda", reče otac. "Znaš one naslikane pejzaže u Fotostudiju JADRAN; tamo smo se jednom slikali. Staneš ispod palme i škljoc! Tako i tamo, odeš u studio, sedneš za sto prepun đakonija, slikaš se i šalješ fotografije rodbini. U stvari, tamo se izvan studija radi po 18 časova, a sasvim mala deca vuku kočije kapitalista." Ali još iste noći otac je krišom ustao iz kreveta i napisao tetki pismo. Hteo je svetloplavi štof c diskretnim prugama za svoje novo odelo.

Onoga dana kada sam za ručkom objavio porodici svoju odluku da se ponovo rodim, odlučili su da me zatvore u ludnicu. Ali, pošto se u to vreme sve radilo planski, ne isključujem mogućnost da su me u ludnicu zatvorili po direktivi. Moguće je da je u nekom aktu pisalo: "Ako hoće da se ponovo rodi, zatvoriti ga u ludnicu." Teška srca su se 'odvažili na taj korak. He zato što nisam bio lud, ne zato što im je bilo žao, drugo nešto beše u pitanju — ugled. Nad porodice duševnih bolesnika nadvija se crna senka; ljudi na to popreko gledaju i zaista treba preterati da bi se bližnji strpali u ludnicu. G\$flt su ljudi, u to nema sumnje, ali rodbina to krije do krajnjih granica strpljenja. Bilo mi je žao mame, nisam ja tako bezosećajan. Činjenica da me je rodila puno joj je značila jer je pored imena mogla da stavi jednu izuzetno poštovanu titulu — majka. Ona je i bila dobra majka, ne bih hteo da me pogrešno razumeju, ne mogu joj ništa prigovoriti. Ali to rođenje je bilo polovično, traljavo. Nije to njena krivica. Niko nikoga ne može roditi sasvim, ljudi su nesavršeni, žene pogotovo, mada ideolozi tvrde suprotno. Ako hoćeš zaista da živiš, moraš se sam roditi, ponovo obaviti taj mučni proces, dobro se pomučiti da bi imao prava da kažeš živim, a da se pri tom nebesa ne prolome od grohotnog smeha. Uvfen sam da bi se oni oglušili i o direktivu, da bi i dalje krili moje ludilo, samo da zidovi nisu čuli moju izjavu. Ali čuli su. Mogli su oni čuti i mnogo tiše izjave. Nakon što sam izgovorio: Hoću da se ponovo rodim, zidovi se zgrčiše u jezivu grimasu prepunu gađenja. Otac nije imao kud. Mama zaplaka.

— Sve sam učinila za tebe — govorila je kroz suze. — He znam šta ne valja u mom porođaju. Bio si lepa beba. Teška četiri i po kilograma. Nisi imao ni vodenu glavu, ni zečiju usnu.

— Mama, ne uzimaj to k srcu. Ti si svoj deo posla obavila najbolje što si mogla. Ja tebi ništa ne zameram. Ali ne mogu da se zaustavim na tome. Možda je to oholost, ali ja sam perfekcionista.

— Ti si ludak! — umešao se otac zaklanjajući lice BORBOM.

Možda se još hvatao za slamke nade da ću primetiti aktuelni datum u zaglavlju i prestati da se pretvaram. On je bio ubeđen da se pretvaram. Oni koji se pretvaraju ne mogu drugačije da misle. Znam TO no sebi.

Ignorisao sam oca.

— Vidiš, mama, ovo telo je previše grubo. To je samo sirovina. To ce mora preraditi. Nije dobro zadovoljiti se postojećim. Čovek uvek može bolje.

— Čovek! — uzviknu otac pakosno. — Mislio sam da ti ne postojiš. Da nisi ništa.

— Mop a ce početi od nule — rekoh.

— Ti ćeš početi od ludnice. Ako ne budar hteo da ideš na pregled, prijaviću te i bićeš sproveden.

Naravno, zidovi su od reči do reči preneli naš razgovor u nadležna mesta, i policija, vatrogasci, civilna zaštita, komunalne službe behu spremni da priteknu u pomoć ocu, kao što bi i on pritekao u pomoć njima. Čudesna je solidarnost očeva. I zato, da ne bih stvarao gužvu, rekoh da ću na pregled otići sam. I učinio sam tako.

Tek psihijatar i ludak zajedno čine ludilo. Kao što muž i žena čine brak. Za glupost je potrebno najmanje dvoje. He ide drugačije.

Sedeo sam naspram psihijatra. Između nas je bilo ludilo, ono nas je spajalo. Ali ja sam bio ludi Ananija, a psihijatar je bio psihijatar. Takva je bila podela uloga. Trebalo je da me doktor ubedi u to i da se sve završi na obostrano zadovoljstvo.

Doktor je imao bradicu a la Freud. Ali to beše suvišan detalj. Frojd ga je već potpuno indoktrinirao, potpuno prožeo, pretvorio ga u sebe i komotno živeo u dojstorovom obličju i pod doktorovim švšom. Ništa mu nisam zamerao. To čine svi ideolozi. Stvaraju doktrine, pretvaraju ljude u sebe i žive u njima kao paraziti, pošto nisu u stanju da se ponovo rode i žive kao ličnosti psihijatar me je pdrobno posmatrao. Čim kročiš u ordinaciju, ti si lud, ukoliko ne dokažeš suprotno ili UKOLIKO nemaš uticajnog sgrica Nisam imao nameru ništa da dokazujem On je Moje ćutanje shvatio kao priznanje i smestio me na odeljenje. Na obostrano zadovoljstvo. Čak sam mu bio simpatičan jep sam odmah priznao. Ipak zadržao me je neko vreme. Trebalo je da ispuni normu. Nije me mogao tek tako poslati na odeljenje

Ananija, biću otvoren c tobom Mislim da znam uzrok tvojih nevolja stvar stoji ovako: tvoj otac je javna ličnost. On te je, da tako kažem/progutao. Ne možeš nikako da izađeš iz njegove senke i da stekneš sopstveno JA. Zato donosiš odluku da ne postojiš, a računica je jednostavna, logična ali bolesna; ti misliš ovako: ako ne POSTOJIM, ako nemam svoje ja, onda nema ni očevog uticaja na mene. Drugim rečima, pošto ne možeš da se uklopiš u stvarnost, ti je napuštaš.

Nije bio tako glup taj doktor.

— Sve što ste rekli potpuno je tačno—rekoh.

Duboko u doktorovoj duši, mrtvi Frojd je likovao na doktorovom licu.

Besmisleno, mora se priznati, ali to je način na koji ideolozi likuju.

— Sve je to — kažem — tačno, ali moj otac je slabić. Možda on na mitinzima izgleda muževno. Ne sporim. On sluša direktive, i ako direktiva glasi budi muževan, on će biti muževan. Međutim, on ustaje noću i krade slatko iz špajza. To vam može potvrditi moja baka. Kad se napije i kada ga mama i baka grde, plače kao malo dete.

— Ne smeš tako gledati na stvari — reče doktor.

To je bilo sve. Ispunio je normu. Obojica smo obavili svoj posao najbolje što smo mogli. On je za to imao platu. Ja sam imao obezbeđen krevet, hranu, lekove i negu. Najbolje u celom tom košmaru je to što je plaćen. Malo se pomučiš, ali bar si sit.

Malo kasnije su me okupali, ošišali, ubili; operisali, posuli praškom i stavili me u krevet.

Iste večeri me je posetila Kate Hamburger. Pošto sam zvanično bio lud,

nije bilo zakonske prepreke da se prikriva. Halucinacije duševnih bolesnika nikoga ne uznemiravaju. Mogli smo na miru razgovarati o književnosti.

— Gospodin X beše na putu — rekoš tajanstveno.

— Ja iz romana, naime — reče Kate — ne saznajem da je X bio na putu već da jeste na putu.

— Zašto?

— Gramatički oblik preterita gubi svoju funkciju informisanja o prošlosti saopštenih fakata.

— To je poražavajuće.

— Kaže se vrlo pravilno: fenomen je posledica bez razloga, dejstvo bez uzroka. Čoveku teško pada da nađe razlog i uzrok zato što su tako prosti da se sakrivaju pogledu.

Na tom mestu razgovor se prekida. Tablete za smirenje počele su da deluju i ja sam zaspao. Ali i u snu sam nastavio da pišem roman. Šaćica nozinana nije stvar koja bi mogla da me izbaci iz koloseka. Sanjao sam slične snove i ranije, ali ovaj beše jasan. Morao sam od reči do reči da ponovim svaku rečenicu koju sam napisao. San je bio tako jasan da sam mislio da uopšte ne spavam, pa sam otišao do Kowalskog. To mi je bio prijatelj, govoriću o njemu kad se probudim. Pitao sam ga kako je, kako su mu deca, šta radi.

Odgovorio je: dobro sam, deca su dobro, ništa naročito. Sedeli smo u njegovoj sobi i pili kafu ćaskajući o banalnim stvarima. Onda sam krenuo kući istim onim putem kojim odlazim i na javi. Usput sam čak susretao poznanike: klimali su mi glavama u znak pozdrava i ne sluteći da je to samo san. Da budem iskren: ni ja ništa nisam slutio. Tek kada sam došao kući i ceo da ručam, primetio sam da i deda sedi za stolom. Ništa neobično, ali meni je bilo neobično. Kad sam pojeo supu, setio sam se da je deda mrtav već deset godina. Naslutio sam da sanjam i više nisam mogao da jedem. Otišao sam u svoju sobu i u mraku, pipajući i sudarajući će c predmetima, tražio krevet koji nije bio na uobičajenom već na sasvim drugom mestu, a postojala je i mogućnost da u toj prostoriji kreveta opšte nije bilo, pa sam, izmučen duinom rečenice, doneo odluku da spavam naslonjen na zid, nadajući se da zid ne razlikuje gore, dole, levo, desno, ali zid je to vrlo dobro razlikovao; uostalom ni zidova nije bilo, nije bilo reči o tome, pa pomislih: možda u ovoj sobi ne postoji krevet, možda sam ušao u pogrešnu sobu, i izađoh u hodnik gde su će c obe strane ređala istovetna vrata, i više nisam bio ni u jednoj sobi, a TO je umanjivalo izgleda da ću konačno zaspati i još više otežavalo položaj — teško je zaspati ako ne znaš gde se nalaziš — ali nisam se predavao u nadi da će kontekst jednom konačno biti pronađen, još uvek je postojala mogućnost da ću se pronaći iako je bilo kasno i pomalo nezgodno da u mraku, pipkajući i sudarajući će c predmetima, tražim sobu £ koju sam zaista ušao — mogućnost da me nema ni u jednoj od prostorija odbacio sam bez razmišljanja — i tada mi pade na um pretpostavka da sam odavno zaspao i da samo sanjam da u beskrajnom hodniku tražim sobu u KOJOJ se nalazim, pa pomislih: odlično, staću ovde i sačekati da se probudim, ali to ovde nisam mogao odrediti u prostoru beskonačnih i istovetnih vrata i trebalo je dosta vremena da shvatim svu bezizlaznost svog položaja, da shvatim da hodnik nema ni kraj ni početak, da sam ja samo nejasna ličnost u odlomku jedne rečenice čiji sadržaj ne mogu da

naslutim, rečenice istrgnute iz konteksta neke sudbonosne priče o kojoj ne znam ništa. Ali konfuzija nije potrajala predugo. He tako dugo kao rečenica. Kontekst je ubrzo nađen. "Ananija", rekoh, "ti samo sanjaš." Odmah je to bila moja soba. Potišten, ceo sam pored prozora i sačekao da se probudim. Sve dok nisam otvorio oči, posmatrao sam ulicu mokru od kiše. Kad sam se probudio, pogledao sam kroz prozor. Ulica beše mokra od kiše. Pokušao sam da se setim šta sam sanjao. Obično mi to ne polazi za rukom, ali tog jutra sam uspeo. Svi snovi Kojij|ce prisetim imaju jednu zajedničku osobinu: obični su, nezanimljivi, bez ičeg fantastičnog u sebi. Najobičnija mimesis. Bez problema bi prošli sovjetsku cenzuru. He znam je li to loše ili dobro. Pre bih rekao loše. San je nekada bio veza c višim svetovima. Sada je i ta veza prekinuta. Indoktrinacija se uvlači u snove. Sve se slilo u otupelost. Susrećemo jedni druge po snovima, javljamo se, ćaskamo, klimamo glavama kao klovnovi, razmenjujemo učtivosti beznadežno zatvoreni u samice svojih indoktriniranih JA.

Ponovo sam otišao do Kowalskog.

— Zamisli — rekoh — šta sam sinoć sanjao. Kao, sedimo kod tebe i pijemo kafu. Posle odem kući i vidim dedu za ručkom. Pre toga sretnem nekoliko poznanika i oni mi se jave. Uopšte niko nije primećivao da je to san.

— Koliko je moglo biti sati kada si krenuo od mene? — upita Kowalsky.

— Pa tako, oko pola tri.

— Šta tu ima čudno. Ljudi su se vraćali c posla. Bili su umorni, zauzeti brigama. Zato nisu mogli da primete da ih sanjaš, da je u stvari noć i da uveliko spavaju.

— Lako se moglo dogoditi da ni ja ne primetim. Zahvaljujući jednom košmaru iz prošlosti prenuo sam se i nekako sačekao buđenje. Da nije bilo toga, završio bih c ručkom, prošetao malo i vratio se da pišem roman. Uveče bih zaspao, probudio se u istom snu i sve bi se nastavilo samo c druge strane, kao kad rukavicu izvrneš naopako.

Kowalsky se nasmeja. Ali, bar bi završio roman.

— Pusti to. Nikada ja neću završiti roman.

— Zašto? — upita Kowalsky.

— Ne verujem u TO. Ne više. RAT I MIR možeš pročitati za nekoliko dana, a tu se radi o godinama i godinama. Zbog nepodnošljive rastegnutosti vremena pribegava se sredstvima za ulepšavanje i ubrzavanje. Ali sve je to pompa diaboli, svi ti romani, istorije, filmovi. Zato ja ništa ne krijem; HeMa kod mene nikakvog zapleta, nikakve misterije. Sve se zna: ti ćeš otići na biciklu, daleko odavde; Marina nikada neće doći. Otac će se pretvoriti u gumenu lutku. Boba će biti ubijen. Čista je ludost, po meni, ubrzavati taj proces. C jedne strane, svi bi da žive što duže, c druge, svi se trude da im ono malo preostalog vremena prođe što brže. Mi smo apsurdne kreature.

— Tačno — reče Kowalsky. — Evo šta se meni dogodilo. Jednom sam čekao autobus na nekoj zabačenoj stanici. Nisam bio sam. Pored mene je bila osoba koju neću imenovati jer se može dogoditi da pročita tvoj roman. Reč je o ovome, okolnosti nisu važne: trebalo je da ja odem, a ona da ostane. Drugačije nije moglo biti jer ja imam razvijen osećaj odgovornosti. Ti bi ostao. To znam. Ali ni to nije važno. Vidiš u čemu je stvar: grizao sam nokte, proklinjao nemar zbog koga autobusi kasne; hteo sam da se što pre završi ono za šta sam želeo da se ne završi nikada.

— I onda?

— Onda je autobus došao. Pazi sad: ceo sam i želeo da što pre stignem na određište, mada nisam želeo nigde da stignem. Ako sam išta želeo, beše to da zauvek ostanem na mestu sa koga sam krenuo. Ali grizao sam nokte, nervirao se što autobus ide tako sporo. I uvek tako: želim da se završi nešto da bi moglo da počne nešto gore i da onda žalim za onim što je prošlo. To cy uspomene.

— Da — rekoh. — To cy uspomene. Ali postoji način da ih se čovek reši. I mislim da nije previše komplikovan. Treba usporiti. Uspomene nas guraju u nova zbivanja. Svetom vladaju duhovi i aveti. Siguran sam — treba erara. Recimo, dopadne ti se neka devojka. Tarja prva reakcija je želja da joj se približiš. Pogrešno. Valja misliti paradoksalno; približavanje je samo lice udaljavanja. Znaš šta mislim. Ja postupam drugačije: udaljavam se da bih se približio.

Zaista, da li da bih to dokazao, ili iz nekog drugog razloga, počeh da se udaljavam.

— Ti misliš na Marinu! — viknu Kowalsky.

— Koju Mar...

U tom momentu se probudih u ludnici. Kate Hamburger beše otišla. Kolege ludaci su se budili. Onda u sobu banu bolničar. Mrzovoljno pogleda u pravcu mog kreveta i reče:

— Ananija, kod doktora.

Bio sam dodeljen drugom psihijatru. Veliki meštar je obavljao samo glavni deo posla. Posle je sve prepuštao pomoćnicima koji su, razumljivo, zbog toga imali manju platu. Ali u svima njima, koliko ih je bilo, Frojd je komotno živeo prepuštajući im slatku iluziju da oni sami žive. Dodeljeni mi doktor beše zgodan tip, oko 190 cm visok, načitan, ali je imao pičku. Zbog toga je potajno patio.

— Ananija, ti si inteligentan momak — počeh da mi laska.

Morao sam pretpostaviti. Laskanje je prva faza indoktrinacije. Najugodnija. A laž ne traje dugo.

-Kažem, ti si inteligentan momak. Potpuno si svestan da simuliraš svoju neurozu. Dakle, nisi bolestan, ali to može prerasti u bolest. Stoga sam odlučio da te više ne kljukamo tabletama. Sam moraš rešiti sukob.

Već sam rekao da je doktor bio načitan i human u granicama doktrine. Sve što je rekao bilo je gramatički besprekorno. Ali ja nisam imao nameru da rešavam sukob. Sukobi se nikada ne mogu rešiti. U najboljem slučaju moguć je kompromis. Hteo sam da razorim razum iako je cena za to bila doživotni ostanak u ludnici, bio sam spreman da je platim. Rekao sam mu to otvoreno. Nije bilo razloga da lažem.

— Možeš li mi to objasniti malo podrobnije. Veruj mi da me zanima.

— Šta će mi razum za koga je razumno umreti. Da ne ulazim u ostale pojedinosti.

— Ali umreti nije ni razumno ni nerazumno. To je prirodno — branio je doktor smrt. Bio je, a da to nije ni slutio, advokat mrtvih racionalista. Ideologa uopšte.

— To vam govori razum?

— Da.

— Živeti večno, da li je to prirodno?

— Ne, TO nije prirodno. Nije zabeležen nijedan slučaj večnog života. —
Zagrajaše iz doktora mrtvi ideolozi.

Promenih temu.

— Recite doktore, ako bi vam neko predočio ovakav slučaj, kakvu biste dijagnozu doneli? Čovek ne jede četrdeset dana, prezire ovozemaljska dobra, zna da he biti ubijen, ništa ne čini da izbegne smrt, uvek izabira teži put, propoveda da se zlu ne treba opirati... Da li je takav čovek bolestan ili nije?

— U svakom slučaju bolestan.

— To je Isus.

— Ko?

— Isus Hristos.

Doktor se nađe u neprilici.

— Smatralo se da je Isus Bog i... To je jedan mit.

— Sasvim u duhu doktrine: smatra se da Bog ne postoji. Ali ukoliko se pojavi, biće zatvoren u ludnicu.

**

Doktor se nasmeja. Ničim nije pokazivao da gubi strpljenje. Nije uzalud proveo onolike godine na fakultetu. Tamo je to naučio.

— Videćemo se ponovo — reče.

Ljudski razum je zbilja suvišan. Ali nametljiv. On razara svaku živu reč, svaku celinu razbija u atome, a posle od tih atoma pravi atomske bombe, pa na kraju podiže svoj glas — glas razuma — protiv istih tih bombi. He treba biti previše lud da bi se to prozrelo. Prljava igra; vavilonska pometnja. Psihijatri govore psihijatrijski, inženjeri inženjerski, ludaci ludački. Više se ne može ni c kim sporazumeti.

Bilo mi je žao što me otac ne posećuje. He zato što mi je nedostajao. Daleko od toga. Bio mi je potreban kao sagovornik, kao drugi u dijalogu, da bih ovo što govorim izgovorio efektivnije. Ali, stari lisac, osetio je da nije oportuno pojaviti se u ovom momentu i — zbog taktike — nije došao nijednom, mada sam siguran da bi došao jer mu je dužnost nalagala da me obilazi. Sad, šta je tu je; morao sam sve reći u formi monologa. Popeo sam se na krevet, zakašljao se nekoliko puta da privučem pažnju prisutnih i počeo da govorim: Gospodo duševni bolesnici. Do te mere smo ogrezli u apsurd da se jedini izlaz nazire u ponovnom povratku apsurdnu nad apsurdima koga je, u ime ljudske logike, odbacio racionalizam; dakle povratku veri u besmrtnost duše, i nadi u sveopšte vaskrsenje mrtvih, i eshat[^]loški preobražaj sveta. Zar uopšte išta imamo da izgubimo osim ugleda u očima psihijatarata? Zar možemo biti luđi i definitivnije i neopozivije postati ništa ukoliko uzverujemo u suprotno? Od renesanse naovamo, vera u sopstvenu slučajnost i smrtnost sve više je postajala pitanje časti i danas je nemoguće naći uglednika koji na pomene besmrtnosti neće napraviti posprdnu grimasu. Istini za volju, ništa ne ukazuje na besmrtnost. Ali isto tako ništa ne argumentuje konačnost smrti. I jedna i druga hipoteza su podjednako nedokazane. Opredeliti se za jednu ili za drugu nije, dakle, stvar zdravlja razuma, logike, prosvećenosti već vere. Drugim rečima: opredeljenja.

Zato, gospodo duševni bolesnici, put spasenja mora početi dečijom replikom: neću više da se igram. Iza te izjave treba da stoji čvrsta rešenost da se igra napusti, odlučnost da se bude lud. Valja nam prezirati sisteme vrednosti ovoga sveta. Na prvom mestu, negativne individualnosti. Svi mi mnogo manje postojimo, svi smo mi mnogo beznačajniji nego što i u najluđim snovima možemo sanjati. Igra je oduvek ista: taština. Menjaju se samo učesnici. Sistem vrednosti ovoga sveta zasnovan je na pukim apstrakcijama. Kilogram zlata nije ni vredniji ni bezvredniji od kilograma govana. Prave vrednosti su iza Potemkinovih sela pojavnosti. Da bismo dospeli do njih, moramo se odreći sebe.

Ludaci su frenetičnim aplauzom pozdravili moj govor.

Privučeni bukom, bolničari potrčaše u sobu broj 6 da vide šta se to događa. Stigavši do vrata mogli su da vide samo to da stavljam tačku na kraj desetog poglavlja. Protiv logike književnosti ništa nisu mogli preduzeti.

Otpušten sam iz ludnice zato što se deseto poglavlje završilo. Jednostavno se završilo. Ocu to nije bilo pravo. Smatrao je da nisam izlečen. Ali ništa nije mogao da učini. Razgovarao je c uticajnim poznanicima, pretio načelniku psihijatrijskog odeljenja. Uzalud. Logika književnosti je neumoljiva. I pored najbolje volje da izađe u susret mom ocu, načelnik nije hteo da se meša u stvari književnosti. Znao je da bi u tom slučaju bio ludak, ne psihijatar, a nije hteo da se zarad naklonosti mog roditelja lišava dobre plate, ugleda i ostalih trica i kućina. Što se mene tiče, nisam više toliko insistirao na tomede ne postojim. Shvatio sam da je jedno'stranost varvarska osobina, a y ludnici su mi malo isprali mozak, moram priznati, nisu ni doktori tako naivni. Bio sam čak spreman na kompromis c empirijom, na ugovor u kome bi odnos ničega i nečega bio 50:50. Ali nisam to hteo da priznam ocu. To bi bila velika greška, on je nezajazljiv.

Stari lisac je osetio da gubi tle pod nogama. Odmah je došao kod mene pun dobre volje, razumevanja i ostalih andramolja iz fundusa istorije.

— Eto — reče — opet si kod kuće. Valjda nećeš nastaviti po starom.

Interesuje me samo jedno: kako si uspeo da izađeš iz ludnice. Mora da ti je pomogao onaj Heuse.

Uvek je Heyse izgovarao Heuse, a Kate — Kate.

— Ne, oče. To će poglavlje završilo i to je sve.

Rekao sam mu istinu. Stvari se završavaju jednostavno. Procedura dolazi potom. Čoveka najpre osude na smrt, potom otkucaju presudu; prvo ga streljaju, tek onda lekar konstatuje smrt. Odjednom izađeš iz ludnice, otpusne liste i ostalo konstruišu se naknadno.

— To c indoktrinacijom... — poče da vrda otac. — Možeš li mi reći nešto više o tome. Voleo bih da mi to podrobno objasniš. Možda ja nisam u pra Neki naivčina bi naseo na takvu provokaciju. Ali ne i ja. Otac se poslužio mojim oružjem. Shvatio je da je dosadašnjim ponašanjem i izjavama izazvao antipatiju kod čitalaca. Sada se hteo prikazati kao čovek širokih pogleda, kao mučenik. Reagovao je prekasno. Indoktrinacija više nije bila u žiži mojih interesovanja. Faza nesrećne svesti beše iza mene. Nakon izlaska iz ludnice uglavnom sam mislio na MarInu.

— He, oče. Mislim da nema svrhe. Sve su to prazne reči. Zar ne bi bilo bolje da sve zaboravimo i sutra odemo na pecanje.

Video je da nameravam da još jedno poglavlje privedem kraju i to ga je razbesnelo. Hteo je još da govori. Mora da je laskalo njegovoj sujeti da se pojavljuje na stranicama jednog romana. Makar to bio i apsurdan roman.

— Zar ne misliš — upita — da će ti ovo poglavlje biti prekratko?

— He. Dugo, kratko, to su kategorije aristotelovske logike. To me uopšte ne interesuje.

— Ipak će biti prekratko. Da znaš!

— Dum enim imaginatio — rekoh — ration! rerum visibilium formas repraesentat, et ipsam ex earundem rerum similitudine ad invisibilium investigationem informat, quodammodo illuc earn conducit quo per se irenescivit.

Boba je bio bokser. Stanovali smo zajedno. Uopšte mi nije jasno otkuda nas dvojica zajedno. Kakvi su bili ciljevi sudbine? Možda nije imala nikakvih ciljeva? Možda sudbina uopšte ne postoji. Boba je verovao u sudbinu. To mu se osvetilo. Ali nije bio loš momak. To ne. On je trenirao, ja sam pisao i uglavnom smo se slagali. Ponekad sam mu sparingovao. Odzvanjao sam kao gong na svaki udarac rukavice od 12 unci navučene na ogromnu Bobinu pesnicu. Voleli smo taj zvuk. Čim bih se oglasio — gooonnnngg prestajao je da me udara, podizao je ruke i skakutao po sobi. Vežbao se da pobeđuje. Cilj mu beše d^Ppostane profesionalac i da ukrsti rukavice c Kasijusom Klejom u čuvenoj dvorani Medison Skver Garden. Zato je vredno učio engleski. Po podne si ga mogao čuti kako ponavlja: "My father is school teacher; I learn English; my mother is a book keeper." Brzo je napredovao, nije bio glup. Ali, kao i svi, beše indoktriniran da uspe u životu. Zato je boksovao. U to vreme mogao si se afirmisati ili kao policajac, ili kao bokser, ili kao fudbaler. Udarnici su već manje bili na ceni. To zbog prodiranja zapadnih uticaja, crnačke muzike i mode.

Nisam sve vreme provodio c Bobom. Ponekad sam se vraćao kući; jednom sam proveo par nedelja c nekom studentkinjom klasične književnosti. Ali je tu idilu prekinuo njen otac. Banuo je jednog jutra c pištoljem, urlikom i crvenim licem i isterao me napolje. Ništa mu nisam zamerao: dužnost mu je nalagala da brani čast svoje ćerke, kao što je mom ocu dužnost nalagala da me odvraća od povratka u ništavilo. Imali su oni svoju računicu: trebalo je da žive negde i nekako posle smrti. U strahu su velike oči. Očevi ćerki su tu u još težem položaju nego očevi sinova. Beše polovina decembra, nisam imao kud, vratio sam se kod Bobe. "Ha, opet si tu", reče i zatraži da mu dunem u lice da vidi da nisam možda gšo. Kao i svi bokseri, Boba je bio patriota, sportski tip, trezvenjak. Pio je samo u ženskom društvu, a i tada najčešće vermut. Onda mi navuče rukavice i udari me dvatri puta. Tražio je da ga udarim. Udario sam ga svom snagom u HOC. Boba obrisa krv i reče: "Nisi loš." Na tome se sve završilo.

Boba je pročitao prvih pet poglavlja mog romana. Nisam znao šta misli o njima. He verujem da su mu se svidela. Već sam rekao da je bio patrijarhalno nastrojen. Bio je ratno siročić. Nije imao oca i majku i zato su to za njega bile svetinje. Pa ipak, ništa mi nije prebacivao. Za razliku od većine, umeo je da razgraniči stvarnost od književnosti. Jednom me upita: "Šta ti znači ono: Dum enim imaginatio rationi rerum visibilium formas repraesentat, et ipsam ex earundem rerum similitudine ad invisibilium

investigationem informat, quodammodo illuc earn conducit quo per se ire nescivit?" Š*ao Je zaista odlično pamćenje. Dovga krošei i direktni nisu rastresli. Sjajan talenat za filologiju. Da su filolozi bili u modi tih godina, imali bismo jednog Ničea. "To je Ričard od Sen Viktora", reko. "Odlomak u prevodu glasi: 'Jer dok mašta predstavlja našem umu oblike vidljivih stvari u sadašnjosti i priprema ga, na osnovu sličnosti tih stvari c nevidljivim stvarima, da ispituje nevidljivo, ona ga vodi, na neki način, putem kojim on sam nije znao da ide.'" Boba me je posmatrao c divljenjem. Prečutao sam da sam taj odlomak stavio, kao tobožnju repliku ocu, na kraj jedanaestog poglavlja samo da bih impresionirao onu studentkinju od koje me je njen otac svirepo razdvojio jer sam mu ugrožavao životni prostor. Demistifikacije radi treba reći da je 90% svakog romana takve prirode: sve to služi da impresionira ili indoktrinira. Od toga se ne može pobeći. Čak ni potpuna svest o svim vidovima indoktrinacije ne pomaže. To je samo još jedna u nizu doktrina, kao u mom slučaju. Upitah ga jednom: "Bobo, šta misliš o MOM romanu?" Razmišljao je neko vreme, onda reče: "Mislím da je dosadan." Toga sam se plašio. Da bih razbio monotoniju, predložih mu da sparingujemo. Dok sam odzvanjao pod Bobinim udarcima, mislio sam: da li se nešto popravilo, da li je radnja uzbudljivija? Široke narodne mase obožavaju boks. Morao sam računati na izvesnu naklonost sportski orijentisanih čitalaca. Ali sve je to, ruku na srce, bilo zanemarivo: opisivati boksmuč isto je tako neumesno kao i recitovati Vitmena na ringu Medison Skver Gardena. Kad bolje razmislim, stanovao sam c Bobom da bi radnja bila zanimljivija. Živeti c bokserom znači živeti u neprestanoj strepnji da ćeš biti nokautiran, a iz strepnje — to kaže i Kate Hamburger — nastaju najlepše stranice proze. U januaru smo, Boba je tvrdio da je januar, doveli dve devojke. Boba je popio litar vermuta. Izvukao je odnekud poslednji broj revije SPORT I SVET i pokazao gošćama reportažu o sebi. Iznad fotografije njegove otečene glave, stajao je veliki naslov:

BOBA NOKAUTIRAO ADEMIJA U DRUGOJ RUNDI

Devojke su se oduševljavale. Bile su kretinizovane mnogo više nego ja i Boba. Valjda zbog praroditeljskog greha. "On piše roman", pohvali me Boba. Da bih izbegao da me obuzme demon slavljublja, odmah priznadoh da sam nedavno izašao iz ludnice. Ali bilo je prekasno. Devojke počеше da paze na svaki gest i svaku reč, htele su da ostave najbolji mogući utisak na čitaoca. Znale su da sve može biti upotrebljeno protiv njih, da he sve to kad tad biti objavljeno. Naravno, intimnosti nisu dolazile u obzir. Boba je difinitivno uprskao stvar. Bokser! Više se ništa, bar u ovom poglavlju, nije moglo ispraviti. Znajući to, reših da se bar napijem. Uz vermut i sodu, razmišljao sam o svom licemerju. Roman je uvek bolji od autora, to je poznato, ali ja sam sebi natovarío na vrat veliku odgovornost: c jedne strane, pljuvao sam na svet svakodnevice, 9 druge, ponašao sam se kao i svi: kretinizovan, indoktrinirao sam sebe da ne postojim. Ali ponašao sam se kao da postojim. Ništa nisam prebacivao sebi. Niko se ne ponaša u skladu sa svojom doktrinom.

"Nabijem ga u konopce...", pričao je Boba, "pa ga krošeom, pa direktnom u pleksus i pa! Pao je kao pokošen." Devojke su se oduševljavale. Boba je popio još malo vermuta i otišao da povraća. Reko. Im da je bolje da odu jer

je Boba nezgodan kad se napije. One rekoše: "E, pa zdravo." I odoše. "Gde su?", upita Boba izašavši iz WCa.

Rekoh da su otišle. "Kurve!" progunđa Boba i leže u cipelama. Ujutru ponovo progunđa nešto o kurvaMa i ode na trening. Nekeje već bio doneo odluku da ga ubije. Tu se ništa nije moglo učiniti, bilo je hronološki preuranjeno. Od tada nadalje, sve se uklapalo u puzzle koji je, potpuno složen, davao sliku iskasapljenog Bobe koji leži u hrpi revija SPORT I SVET. Ni Boba ništa nije slutio. Došao je sa treninga, pitao me kako napreduje roman i prihvatio se engleskog. Čuo sam kako čita: "To day is monday. To morrow will be tuesday. To day I learn English. To morrow I will go to cinema." Da apsurd bude veći, savladao je i buduće vreme, a budućnosti nije imao previše. U tome je razlika između mog romana i uobičajenih romana. Na ovim stranicama se sve zna. U granicama gnoseologije, naravno. Nema nikakvih mistifikacija, nikakve nade da će se dogoditi nešto, neko čudo. Boba će uskoro biti ubijen, istraga neće utvrditi ništa, zločinac će ostati neotkriven. Kao da se nešto neće dogoditi, Boba je ispržio gedam jaja, otvorio konzervu paštete, isekao hleba, nasuo čašu mleka i počeo da jede maštajući o danu kada će, pred prepunom salom Medison Skver Gardena, ukrstiti rukavice sa Kasijusom Klejom. Kasnije jip* je dirnula okrutnost sudbine koja — one koji veruju u NjU — do poslednjeg časa drži u kolotečinama doktrine ne pružajući im ni najmanju šansu da se pripreme za sufit sa smrću. Zato sam se, u sledećim poglavljima, vratio u spasonosno okrilje ništavila jer tamo ništa ne pruža šansu smrti da te nokautira. Tamo već ne postojiš i miran si. Ali vreme koje sam proveo c Bobom učinilo je da se opustim, da priznam izvestan procenat stvarnosti u sebi, čak da stidljivo primim k znanju proticanje vremena. Oil!) što nisu uspele očeva strogost i propagandna mašinerija, učinio je Bobin clan vital, toplina njegovog patrijarhalnog srca. Mora se priznati da sam se opuetio: prilično sam pio, odlazio sam u bioskop, na boksmečeve, čak spavao c devojkama. Možda je samo Proviđenje uklonilo Bobu c lica ovoga sveta. Bog uvek čini ono što je za pojedinca najbolje, mada to našem uskom pogledu ne mora i izgledati tako. U tome je razlika između Boga i ideologa. Jer, da je Boba ostao živ, verovatno bih poklekao pred socijalnom stvarnošću i na kraju se zaposlio na telefonskoj centrali Fabrike traktora. Boba bi najverovatnije dospeo na ring Medison Skver Gardena gde bi ga Klej isekao u prve dve runde. Obojica bismo izgubili.

Otac me jednom presrete na ulici. Čekao me je sakriven u nekom ulazu. Tobože se iznenadio kad me je ugledao. Mora se priznati da je izgledao dobro u odelu od svetloplavog engleskog štofa. C frizurom a la Toni Kertis. Čak je ličio na Tonija Kertisa. Ništa čudno. U to vreme nije bio sposoban ni za šta osim za mimesis. Kao i svi drugi koji su postali od majmuna. Učinilo mu se da ga odavno nema u romanu. Uplašio se da ga ne prekrije zaborav. Zato me je potražio. Puka sujeta. Tamo, u njegovom vremenu, došlo je do prilične liberalizacije na polju umetnosti i više nije bilo zazorno da se pojavljuje na stranicama sumnjivih romana.

— Well — reče — Don't you think it's time to finish your stupid game?

Premda je promenio imidž, u njemu se ništa nije promenilo. Hteo je da me impresionira odelom, ponašanjem, poznavanjem engleskog. Naročito poznavanjem engleskog. Toliko beše glup. Engleski su u stanju da nauče čak i papagaji.

— Stop bullshit me! — Rekoh tek da vidi da i ja vladam engleskim. Nikada nisam učio jezike. Ali, Sveti Duh progovori iz mene. I on je bio u igri. Ali otac to nije mogao da shvati. Tad još uvek ne.

— Zar se tako razgovara c ocem?

— Mislim da je krajnje vreme da me ostaviš na miru. Zašto me jednostavno ne zaboraviš? Zašto ne usvojiš nekog dobro vaspitanog momka?

— Ti si moja krv i moje meso — reče. He bezizvesnog ponosa.

Uvek kada bi potegao taj argument, osećao sam se kao kaktus. Kaktusi porastu na telu roditelja i onda otpadaju. Zato sam prestao da govorim o njemu i tako je otac, bar za neko vreme, prestao da postoji. Novo odelo i frizura nisu mu mogli pomoći. Sačekao sam da se udalji i onda započeo poglavlje o Kowalskom.

Samo što sam započeo poglavlje o Kowalskom, dogodilo se nešto strašno. Boba je ubijen. Niko ništa nije slutio: ni ja, ni on, ni trener, ni novinari, ni policija. Samo je nepoznati ubica neometano privodio svoj plan kraju. Boba je odlazio na treninge, pržio jaja, čitao SPORT I SVET; ja sam pisao o Kowalskom. C vremena na vreme, Boba je uzimao završene stranice romana i čitao. Pitao sam ga šta misli. "Dosadno", imao je običaj da kaže. Samo jednom, dan ili dva pre nego što će biti ubijen, reče: "Mislim da tvoj roman niko neće štampati." Da li zbog povređenesujete, da li zbog toga što mi je mama 4toručila da sprema punjene tikvice, da li zbog intervencije Proviđenja, tog dana sam otišao kući. Kada sam ponovo došao u našu sobu, zatekao sam jeziv prizor: Boba je izmasakriran ležao u hrpi časopisa. Nikada krivac nije pronađen. Ali istraga je još uvek u toku.

Presudna ličnost za moj duhovni život beše izvesni J. Kowalsky.

On je napisao moju prvu priču, On me je uputio u tajne religije, on mi je dokazao da ne postojim, da sam nase0 propagandi.

Počecu od priče.

Priču smo napisali da bismo kupili dva bicikla. Posao smo ovako podelili: on je našao 28 strana proze — Toliko je šljafni trebalo za sumu dovoljnu za dva bicikla marke ROG—ja sam ih potpisao i odneo u uredništvo časopisa NAŠA STVARNOST. Ni ja ni Kowalsky nismo imali literarnih ambicija. Ja sam ih kasnije stekao, ali ih više nemam. U ono vreme, bilo je to 1949, stvari su bile drugačije. Voleo sam Gorkog, Fadejeva, oca. Smatralo Se da knjige prve dvojice dobro odražavaju stvarnost. Dozvolimo i tu mogućnost. Ali kakva korist od stvarnosti? Iako sam bio beskrajno glup, ponekad sam umeo da se zapitam: "Šta sa stvarnošću? Tu smo privremeno. Pre trideset godina sam bio ništa, za trideset godina biću opet ništa. Ako je stvarnost i stvarna, ja nisam." Ipak, čuvao sam se da o tome ne progovorim naglas, da me ne bi optužili za trockizam, revizionizam, nacionalizam, šovinizam, parkinsonizam, kapitalizam, itd. Nećemi se verovati: išao sam na radne akcije i rintao po dvanaest sati dnevno da bih bio stvaran, da bih sam sebe proizvodio. Ah, ti dani obnove i izgradnje, te godine poleta u kojima nije bilo krize identiteta, u kojima smo čvrsto verovali da postojimo, da je za nas DOBRO ako mi njima otmemo žene, a ZLO ako oni žene otmu nama. Tri puta sam bio

udarnik. Imam jednu fotografiju iz tog doba: ja i otac u Fotostudiju JADRAN; sedimo za stolom, iza nas paravan c namolovanom panoramom morske obale. Na toj fotografiji otac nema frizuru a la Toni Kertis; naprotiv, podšišan je kao Staljin. Pravo je čudo kako se nije nalazio na ostrvcetu sa pomenute panorame. Pored njega ja, iskićen udar ničkim^ačkama, zahvalan ocu za meso, krv i ostale namirnice koje sačinjavaju moj život. Prizor bi, bez sumnje, ras plakao i samog Josifa Visarionoviča. Ta fotografija je značajan dokumenat.

Čuvam je u svojoj kartoteci. Kao dokaz da ne postoji nikakva razlika između namolovanog pejsaža i nas dvojice. Pažljivijem posmatraču ne bi promaklo da će se sve to uskoro raspasti. Bilo je to, kažem, vreme Fadejeva i Gorkog. I priča koju smo napisali ja i Kowalsky pisana je pod jakim uticajem Fadejeva. On je bio naš omiljeni pisac. Ako bih hteo da budem iskren do kraja, trebalo bi da kažem da je Kowalsky prepisao priču pod jakim uticajem Fadejeva. Ali cilj opravdava sredstvo. Naš cilj behu bicikli, videće se zbog čega. Zahvaljujući Fadejevu došli smo do bicikala i bili smo mu zahvalni. Ja sam mu zahvalan još uvek. Otac me je nedavno optužio za plagijat. Neko iz UDBe mu je preneo pojedinosti oko nastanka priče. Nisam osećao ni najmanju grižu savesti. He znam zašto.

Pripovetka je imala optimistički naslov — VREME NOVIH SATOVA. Urednici su listom verovali da je starim, trulim, dalijejskim, imperijalističkim satovima odzvonilo. I mi smo se uklopili u trend. Radnja se odvija na jednoj radnoj akciji: devojka, poreklom iz buržoaske porodice, ima lep ženski sat ukrašen brilijantima. Veoma je ponosna na njega. Potajno je zaljubljena u momka koji rukovodi kursom za traktoriste. U istog momka je zaljubljena i druga devojka, poreklom iz radničke porodice, vredna i skromna. Simpatije rukovodioca kursa za traktoriste su u prvo vreme na strani kačiperke. Tu dolazi do vrhunca zapleta: ona se često sakriva i gleda u časovnik kada se kazaljke poklope da bi rukovodilac kursa mislio na nju, a ne na devojku iz radničke porodice. To je primećeno i komandant brigade saziva sastanak na kome kritikuje malograđanski misticizam. Rukovodilac kursa za traktoriste shvata da je pogrešio i opredeljuje se za onu vrednu i skromnu c kojom ubrzo sklapa brak i postaje otac. Priča se završava govorom komandanta brigade:

Drugarice i drugovi, Sovjetski naučnici uveliko rade na projektu novog, socijalističkog sata JŠ kome će se, kada se kazaljke poklo4fie, pojavljivati i ime onoga ko misli na vlasnika časovnika. Time he sva gatanja i bajanja definitivno biti likvidirana. U novom društvu, u svakom trenutku će morati da se zna ko na koga misli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sve u svemu solidna sorealistička priča. Odlična u žanru. Mogli smo napraviti karijeru. Ali nismo. Ponavljam: naš cilj su bili bicikli. Ništa drugo.

Nikakva ovosvetska slava. Osim toga, Kowalsky beše naumio da spase moju dušu. Jeste da ništa nije vredela, ali tada je retko ko verovao u dušu, svaka beše dobrodošla. Ho, o tome će biti višCreči u odgovarajućem poglavlju. Sada je vreme da kažem nešto više o mojim negdašnjim duhovnim horizontima. Pored toga što sam bio udarnik, bio sam i idolopoklonik. Verovao sam u Mardukbela. Na polici za knjige držao sam statuu tog rogatog boga, povremeno mu palio štapiće tamjana, prinosio žrtve, kitio ga cvećem. Ovako sam računao u dubinama svoje bedne duše: bog je bog, jeste neugledan, jeste da ne postoji, ali ako se naučne činjenice pokažu netačnim, nije loše biti u milosti nekog boga, ma i Mardukbela, potpuno nekompetentnog u evropskim prostorima.

Jednog jutra Kowalsky i ja sedosmo na bicikle i izvezosmo se van grada. Iz razloga predostrožnosti, kasnije sam to shvatio. Otac je, naime, imao običaj da prisluškuje šta se događa u romanu. Lagano smo vozili tik jedan pored drugog. Kowalsky ce osvrtao da vidi prati li nas neko. Onda reče.

— Slušaj, razbij ono čudovište. Poveruj u istinskog, nevidljivog Boga. Učinio bih to za Kowalskog, mislim poverovao bih mu, mene u suštini nije teško indoktrinirati, samo da mi nije rekao da je Bog nevidljiv. To je prevazilazilo moje moći poimanja. Kako to da ja koji sam vidljiv i opipljiv ne postojim, a da nevidljivi Bog postoji. Sujeta mi je, moram priznati, bila povređena. Mislio sam: to nije fer. Godine i godine su prošle dok sam uspeo da se izborim c logikom. Ali Kowalsky je bio uporan. Nije ni čudo. Sveti Duh je govorio iz njega, jer u vreme sveopšteg ateizma nije hteo da govori lično.

Kowalsky je promenio taktiku. Ubrzao je da bi me izmorio i smekšao.

— Nije Bog nevidljiv. Tako kaže i sveti Grigorije Palama. Samo je prevelik i premali da bismo ga mi mediokriteti mogli videti.

— Zašto Bog ne pokaže Sebe? — uzviknu Kowalsky citirajući Paskala. — Jesi li toga dostojan? — Da. — Ti si ohol i zbog toga nedostojan. — Ne. — I tako si nedostojan.

Onda nastavi:

Bog se krije u svom mračnom oblaku. Da je očigledan u svojoj moći, svi bi verovali i ubrzo bi napravili cirkus od svega toga. Znaš već kako ide: delegacije, pozdravni telegrami, a Bog ne voli buku. Ipak, nije sve izgubljeno. Od Boga se nigde ne možeš sakriti. Zato prestani da se kriješ u svom JA i Bog će te pronaći. On je tu gde si ti. On je svuda, pa i u tebi, pod uslovom da ti nisi tu.

Kowalsky beše nadaren teolog. I odličan biciklista. He ide to jedno bez drugog. Kombinovao je svoja dva talenta

da bi me priveo svetlosti vere. Još više je ubrzao. Bio sam spreman da poverujem u sve samo da se zaustavimo i odmorimo. Rekoh, bio sam glup, ali zar Carstvo nebesko nije pripremljeno za takve, za sve uostalom, ukoliko priznaju. Ipak, kada mi Kowalsky saopšti da se Veliki dan bliži i da he mrtvi ustati, izgubih i ono malo vere što sam sakupio na tom izletu. Umalo nisam pao c bicikla.

— Stani, Kowalsky. Sada je dosta. U priče o svetlosti i tami, o dobru i zlu, o anđelima i demonima, u to sam mogao poverovati. Ali ovo je previše.

— Ti previše misliš na Marinu da bi mogao shvatiti tako nešto — reče Kowalsky.

Onda se nasmeja.

"Ah, Marina, Marina...", pomislih.

Zaista, preterivao sam c razmišljanjem o Marini. Umeo sam satima da ležim i da mislim o njoj. Bilo je logički apsurdno, hronološki prerano da mislim na nju, tada još nisam znao ni da postoji, baš zato sam mislio. To je pravi zaplet. Ne kao oni zapleti koji na početak romana smeštaju ubistvo, na kraju rešenje zločina i tako, zloupotrebljavajući znatizelju, primoravaju nedužnog čitaoca da pročita gomilu gluposti između. Imao sam negde, mislim ispod kreveta, i zastavu: gore plavo polje c dva zlatna krsta, dole belo sa velikim crvenim slovima MARINA. U dane državnih praznika isticao sam tu zastavu na prozor i niko se nije protivio; agenti su sigurno mislili da je u pitanju ambasada neke banana republike. Heraldčki simboli su krajnje jednostavni: plavo je boja ljudskosti (i Marinine kose); dva zlatna krsta simbolišu jasnu svetlost prvog i drugog Hristovog dolaska; belo je boja čednosti. Jednoga dana, ne mogu da se setim kada, lepo sam ceo i sašio zastavu, a da ni pojma nisam imao ko je Marina. Nikada to neću saznati; ne treba očekivati nikakvu romansu u romanu. Ali ne treba sumnjati da sam njen lik negde video. Samo tako se može objasniti činjenica da c izvesnom sigurnošću mogu opisati njeno lice, što neću učiniti zbog averzije prema deskripciji. Samo zato. I tako, zamišljao sam Marinu na sunčanoj padini, na skijama; na moru, na plaži; na maturskoj večeri, pitajući se dokle imaginacija može ići. Dugo sam razmišljao o Marini, tek naknadno sam shvatio da je nikada neću videti, ali tada već beše kasno: uvukla se u moj život i nije imala nameru da izađe, niti je mogla i da je htela, budući da nije imala pojma o svemu tome. Redovi o Marini predaleko su od zdravog razuma. I to je dobro; to je skriveni smisao mog romana: vežbanje u vrlini potčinjavanja samovolje čovekove logike istini stvari, kako je Bog stvorio dve vrste bića: jednu (duhovnu) blizu sebe; drugu (telesnu) blizu ničega. Ubeđen sam da je to osnovni razlog popularnosti ateizma: u blizini Boga ništavilo je toliko očigledno da vređa sujetu. Retko će se ko pomiriti c činjenicom da nije ništa. Tu ne pomažu bonton i prazne priče. Duboko u duši, svi mi znamo da Bog postoji, samo niko ne zaranja u dubine, svi plivamo po površini. Početkom šezdesetih priređen je veliki spektakl sračunat na to da se još više udaljimo od Boga — čovek je odleteo u kosmos. Gagarin je naprednom delu čovečanstva referisao da gore nema nikakvog Boga, ničega osim udaljenfs zvezda, praznine i hladnoće. Hruščov je bio zadovoljan. Moj otac taksfe. Gledao sam u FILMSKIM NOVOSTIMA reportažu o tom čudu: Gagarin se smejaio u nebeskim visinama, po nalogu Partije, naravno, jer se videlo da mu je teskobno i da ga je pomalo strah.

Nema pomoći, pomislih. Možeš odleteti na Saturn i ni tamo nećeš postojati.

— Opet razmišljaš o Marini umesto da slušaš šta ti govorim — reče Kowalsky.

Naglo je povećao brzinu. C krajnjim naporom sam pratio taj tempo.

— Sada ću ti ispričati jednu priču — reče. — Pričana je već bezbroj puta.

Ipak nije naodmet da je opet ispričam. Na mestima koja ti nisu jasna slobodno me prekini i pitaj za objašnjenje.

Beše podne. Sunce upeklo u glavu. Dan kao stvoren za teološke rasprave.
— Pre blizu dve hiljade godina, u Vitlejemu je, u jednoj staji, rođen Božiji sin. Mudraci sa Istoka videše njegovu zvezdu i dođoše da mu se poklone. Tada je Judejom vladao car Irod. Naredio je da se pobiju sva vitlejemska novorođenčad. Ali anđeo odvede Isusa, njegovu majku i oca u Egipat. Odatle su se vratili tek nakon Irodove smrti. Nastanili su se u Nazaretu Galilejskom da bi se ispunilo proročanstvo po kome će se Spasitelj zvati Nazarećanin. Nije mi bilo najjasnije zašto se Božiji Sin morao roditi u staji. Zašto je morao bežati od Iroda. Pravo govoreći, očekivao sam više od Boga.

— Do svoje tridesete godine Isus je radio u drvodeljskoj radionici svog oca Josifa. U to vreme Jovan je krštavao ljude u Jordanu. I Isus je došao da bude kršten. Jovan najpre ne htede jer se smatrao nedostojnim da krsti njega, Božijeg Sina. Isus mu reče da će tako ispuniti Božiju volju, često nedokučivu smrtnicima. Posle krštenja, Duh odvede Isusa u pustinju da ga Đavo iskuša. Najpre je gladovao. Četrdeset dana ništa nije okusio i na kraju ogladne. Tada mu pristupi Sotona i reče: "Ako si Sin Božiji, reci da kamenje ovo hlebovi postanu." Isus odgovori: "He živi čovek samo o hlebu, nego o svakoj reči koja izlazi iz usta Božijih."

— Ništa mi nije jasno — moradoh da priznam.

— Nije to tako zamršeno kako izgleda — reče Kowalsky. — Hleb, to je prvo iskušenje svakog čoveka. Stomak je veliki tiranin. Glad ume da bude neprijatna. Sam si pisao o tome u jednom od dijaloga c ocem. Drugim rečima, pobornici ovozemaljskih ideja u stvari su pobornici svojih buraga. Dvorani ne puze hodnicima carskih palata iz ljubavi prema caru, već iz ljubavi prema jagnjetini i vinu.

— I onda?

— Onda je Sotona odveo Isusa u Jerusalim i postavio ga na vrh hrama govoreći mu: "Ako si Sin Božiji, skoči dole, jer je pisano: Anđelima svojim zapovediće za tebe, i uzeće te na ruke, da kako ne zapneš za kamen nogom svojom." Isus je prozreo i to iskušenje. Potom Sotona odvede Isusa na vrh visoke planine i pokaza mu sva carstva ovoga sveta i slavu njihovu i reče mu: "Sve ovo daću ti ako padneš i pokloniš mi se." Isus ga odbi. Znaš li zašto?^

— Ne.

— Zato što Sotona onima koji mu se klanjaju daje carstva ovoga sveta.

— Znaš li šta je najteže bilo Spasitelju?

— Ne.

— Najteže mu je bilo da ubedi apostole u nužnost svoje pogibije.

— Ruku na srce, i mene je teško ubediti u to.

— Ruku na srce, i mene — priznade Kowalsky.

— Pa zašto onda ubeđuješ mene ako ni sam nisi uveren?

— Jer je apsurdno, Ananija, jer je apsurdno.

Gotovo je, pomislih. Zabraniće mi roman. Otac će likovati. Moraću se zaposliti na telefonskoj centrali Fabrike traktora.

Na tom mestu dijaloška forma se prekida. Ponestalo mi je daha. Tempo je bio paklen. Ostatak priče donosim u dajdžest izdanju, neka mi bude oprošteno na Dan strašnog suda. Dakle, Isus je znao da će biti ponižen i razapet, ali je podneo sve. Nije mi išlo u glavu da jedan Bog pristaje na takve neprijat

nosti i poniženja. Srećom, nikada ni sam polagao puno na svoju glavu, ona je pripadala očevoj krvi i mesu, njegovoj metafizičkoj kasapnici, nisam to ni jednog momenta gubio iz vida. Ako me išta bude spasilo, TO će me spasiti. Beše tu još par stvari, dve slamke u nepreglednoj pučini sumnje. Najpre, ako je apsurdno da se Bog rodi u staji, da bude ponižen i raspet, a to se ipak dogodilo, onda se dogodilo i njegovo uskrsnuće iako je ideja uskrsnuća lo gički neodrživa. Na drugom mestu, neporecivo je da je Isus bio pošten čovek, da ne zalazimo u misteriju ova ploćenja, zadržimo se na njegovoj ljudskoj prirodi. Judeorimski establišment ga je uklonio da bi se održao na vlasti. Rekoh Kowalski da sumnjam da bi Isus danas bio razapet. Amerikanci bi čak napravili veliki biznis od svegatoga.

— Varaš se — reče Kowalski. — I danas bi ga razapeli. Verujem da bi prošao gore nego na Golgoti, ma gde da se pojavi. Sigurno je da bi bio duže mučen; metode su u međuvremenu unapredovale. Morao bi proći užasnu torturu. Rusi bi ga optuživali da je američki agent. I obratno. Govoreći istinu — da je Božiji Sin — bio bi izložen još većem podsmehu nego ranije. Ali proces razapinjanja Isusa još traje. I svi mi, na ovaj ili onaj način, učestvujemo u njemu. Na ovoj ili onoj strani. Ili Isusa razapinješ, ili bivaš razapinjan c njim. Tertium non datur.

Istog trenutka Kowalski je pojačao tempo. Pratio sam ga neko vreme, a onda, iznuren, morao da stanem. Boreći se za da u mutnoj svetlosti sumraka, posmatrao sam ga kako odmiče u pravcu severozapada sve dok nije postao tačka obavijena malim oblakom prašine. Time je hteo da me podseti na devizu: pulvis et umbra sumus; na to da sa ovoga sveta svi odlazimo u obliku malog oblaka prašine.

Više nikada nisam video Kowalskog.

Tog dana, kasnije sam izračunao, za nepunih devet časova prevalili smo na biciklima 435 kilometara u paklenom tempu. To se može proveriti u Ginisovoj knjizi rekorda. Propagandisti u Fabrici ROG c ponosom ističu tu činjenicu u reklamnim prospektima i prilikom prigodnih jubileja.

Ponovo sam se vratio kući tvrdo rešen da definitivno uništim oca, tu taštu kreaturu, tog klovna koji je, protivno svakoj logici, uživao građanska prava, poput miliona svojih istolmišljenika širom sveta. Da je imao obraza, ne bi smeo biti viši od 12 cm; to mu je bila prava mera. Ali opijen gordošću, bez imalo prava na to, nosio je nezaslužениh 190 cm, šepurio se svojom telesinom, oblačio ju je u odela od tamnoplavog engleskog štofa, pokazivao je

na javnim mestima. Jednom, za vreme meditacija, pisaću o njima kasnije, otkrilo mi se šta je spiritus movens tih muškarčina, tih dijalektičara: svi su, naime, video sam TO y duhu, duboko u sebi imali po jednu ogromnu pičku. Zbog toga su se kitili lampasima, sabljetinama, pištoljima, faloidnim predmetima svake vrste; zbog toga su se pretvarali da znaju sve tajne ovog sveta. Ali video sam ih ja, više me nisu mogli zaplašiti: svi su bili visoki od 5 do najviše 15 cm; homunculi—klitoris, nedovoljno rođeni, nedovoljno živi, polovični u svakom pogledu. Jad i beda. Zbog toga su toliko voleli žene, zbog toga su pisali petparačke stihove. Jer, slično privlači slično. Okolnosti su mi išle na ruku. Tamo negde, u svom vremenu, otac beše nešto zabrljao; možda nije znao koji je datum, možda je danas rekao nešto što je trebalo reći sutra, tek — pao je u nemilost. Prekonoć je osedeo, ali još uvek nije imao problema c identitetom. Bio je čovek starog kova. I dalje je verovao u život, istorijski determinizam, rad, slavu, nauku, psihoanalizu, radiotelegrafiju, dobrovoljna vatrogasna društva, umetnost, progres, medicinu, pravdu, zastavu. To je samo beznačajni izvod iz liste gluposti koju je on, bez ikakvog dvoumljenja, u svakom trenutku bio spreman da potpiše. Još uvek je verovao da je nastao od majmuna; time je plaćao danak nauci. Ali ako bi ga neko nazvao majmunom, bio je spreman da ubije jer je njegova čast bila povređena. Čak se poslednjim ostacima snage pretvarao da mu nije pravo što sam napustio Rudarskogeološki fakultet i završio u ludnici. Iz njegovog ugla posmatrano. U stvari, moj status u ludnici nikada neće biti razjašnjen: da li sam tamo bio zatvoren, zaposlen, ili sam došao kod nekog u posetu. Najverovatnije sve to zajedno, radi jedinstva suprotnosti. Ali ocu je čast nalagala da se brine, mada se smanjio na polovinu, nije merio više od 95 cm. Kao i većina njegovih prijatelja i on se c titulom OTAC identifikovao do te mere da se lagano pretvarao u gumenu lutku koja u ruci drži parolu JA CAM OTAC. To je ta potreba za identitetom. Pošto unutra, u duši, nema ništa osim pičke, valja identitet potražiti napolju. Ništa mu to nije smetalo. Pretvarao se i dalje da živi, da radi, da čita, da ima mišljenje, da je radostan ili tužan, već prema potrebama dnevne politike, a y nadi da će biti rehabilitovan. Bio je sjajan primer onoga što se u psihologiji naziva "dobro prilagodjena ličnost". Umesto njega si, kao umesto svakog oca, mirne duše mogao staviti gumenu lutku, a da se razlika ne primeti, čak da se dobije iluzija promene nabolje pošto su — psihološki posmatrano — lutke najbolje prilagođene osobe. Možeš ih premeštati, zabranjivati im da pišu romane, ubeđivati ih da postoje, zatvarati ih — ni prstom nijedna neće mrdnuti. Na kraju, moj otac je i završio kao gumena lutka. To je dokazivalo ispravnost kabalističke tvrdnje: "Čoveče, ne pretvaraj se da si sablast jer ćeš postati sablast." Ali tada to niko nije mogao slutiti. Međutim, pre nego što je postao lutka, otac se prosvetlio, napisao spis METAFIZIČKI GRB XX STOLEĆA, obišao Ameriku, upoznao nekoliko znamenitih ljudi. Pa ipak, nije mu bilo spasa; stvrdnuo se i pretvorio u lutku, sličnu onim lutkama iz izloga prodavnica tekstila. Nemezis je okrutna. Ali tada još ne! Još ne beše upoznao njene niske udarce đonom. Saznavši da sam poodmakao c romanom, umalo nije doživeo nervni slom. Njegov svet je počeo da se ruši. To ra je spaslo ludila: bilo je kasno; buka sunovraćanja njegovdg sveta u ništavilo mogla je probujr*ti susede i on se pribrao da bi sačuvao bar malo dobrog glasa za svoju porodicu. Sutradan je došao kod mene da bismo razgovarali. Tor dana smo odigrali

prvi i poslednji čin apsurdnog komada RAZGOVOR OCA I SINA ILI SUKOB GENERACIJA.

Šta su svakodnevni porodični razgovori ako ne otužne farse. Dovoljno je staviti dve tačke ispred replika učesnika i eto tragikomedije.

(Prostrana soba u našem stanu. Potrebna radi prostora bez koga otac nije u stanju ništa da učini. U jednom uglu pletena stolica. U stolici otac. Čita BORBU. Na sredini veliki porodični sto sa šest stolica. Ormar, komoda, polica za knjige.)

OTAC (razmišlja naglas):

Evo, već osma godina kako onaj idiot neće da shvati da vreme protiče. Kada se samo prisetim radosti na dan kada se rodio, kada se samo prisetim nada koje sam u njega polagao. Sećam se kao da je juče bilo: zimski dan, ja šetkam po kancelariji. pogledam kroz prozor i vidim omladince kako seku drva. Kako je to lepo odražavalo stvarnost. I negde oko podne dolazi Jokić i kaže: "Druže pukovniče, dobili ste sina."

(U tom trenutku u sobu ulazim ja. Otac prekida monolog. Tobože čita BORBU. Ali ne uspeva da izdrži dugo. Nakon petnaestak sekundi ostavlja no vine i obraća mi se.)

OTAC:

Ti si neizlečivo bolestan. He razumem kako je moguće da u nekome bude toliko mržnje. Zašto si napisao da sam pao u nemilost. Počeo si da se služiš prljavim trikovima. Šta ti je to trebalo?

JA:

Cilj ne bira sredstva. Napisao sam da si pao u nemilost zbog anticipacije. To će se, pre ili kasnije, dogoditi. Nemam izbora: ili ja ili ti. Valjda shvataš. Ili ću ce ja zaposliti na telefonskoj centrali Fabrike traktora, ili ćeš ti prestati da postojiš i opametiti se. Naša dva sveta ne mogu opstati zajedno. I sam to znaš. Svi autoriteti su mrtvaci. Oni to znaju i zato im ide naruku da stvari teku po starom. Na taj način pomalo žive u nama. Nije to neki život, ali oni su sitne duše i zadovoljavaju se time. Očevi su kukavice jer ne smeju da umru, a ipak moraju umreti pošto to nalaže osnovni red: prepustiti mesto generacijama koje dolaze. Šta bi susedi i prijatelji rekli da izjaviš da nećeš da umreš. Ti, koji si 80% tvoj otac...

OTAC (skočivši od besa na ormar):

Ne usuđuj se da tako govoriš o MOM ocu, ništarijo. Odreći ću te se javno. Lišiću te nasledstva...

JA:

Zašto to odmah ne učiniš? Nećeš. Znam zašto nećeš. Ako nemaš sina, nisi čovek. Preziraće te. Kao što bi te prezirali da nemaš kuću.

OTAC:

Sram da te bude!

JA: Ničega me nije sram. Jednostavno, naša su opredeljenja suprotna. Ti hoćeš da umreš, ja neću da umrem.

OTAC (dozivajući majku, gnevno):

On neće da umre! Zamisli, molim te, on neće da umre. On je lud. Potpuno lud.

(Otac c ormara skače na komodu. Uzdahne. Očigledno je rešen da se ne nervira. Plaši se kapi, plaši se da pomisli na smrt. Posmatra me tako da se lepo vidi da sam u njegovim zenicama obična ništarija koja izbegava jednu od svetih dužnosti — smrt. Nikako ne shvata da je sve to samo roman.)

JA: :", • ' "

Ali TO je samo roman.

OTAC:

Samo! Zar treba nešto više od toga?

(Ovu repliku izgovara sakriven ispod kreveta. Začudo, izgleda da se ne pretvara. Da je iskreno ubeđen u svoje reči. Ali to mu ne smeta da se ponaša kao ludak, da c ormara skače na komodu, da se sakriva ispod kreveta. To je ocobina svih ludaka: govoreći o sreći, nauci, jednakosti, slobodi, skaču c komoda na police za knjige a da nisu ni svesni toga.)

OTAC:

Reci mi ko je Heuse. On ti je zavrteo mozak. Tebi samom te gluposti ne bi pale na pamet. Reci ko je Heuse. Prijaviću ga. Videće on svog boga.

JA:

Ne znam. Iskreno govoreći, ne znam.

(Otac demonstrativno odlazi iz sobe.)

OČEV GLAS IZ HODNIKA: Nikada ti nećeš završiti roman.

Nikada!

(Ostajem sam pored prozora pitajući će o kakvom romanu govori otac. Kroz prozor, u daljini, vide se dimnjaci Fabrike traktora. Sve to skupa prilično dobro odražava stvarnost.)

Prvi znaci raspadanja naše porodice već su bili vidljivi. Mama je uzalud nastojala da spreči neminovnu propast. Na zidove svih soba okačila je slike predaka. Brkate babe i ukočeni djedovi zverski su me posmatrali zbog toga što sam odbijao da dopustim da žive u meni. Sve uzalud. Porodica je stvar od krvi i mesa, a krv i meso su podložni kvarenju, to zna svaki trgovački pomoćnik. Jedina stvar koja nas je držala na okupu behu zajednički ručkovi. Otac se i dalje smanjivao; gotovo sam osećao sažaljenje gledajući ga kako će c mukom penje na stolicu. Niko drugi to nije primećivao. Možda se niko nije usuđivao da primeti. No, najpre će biti da su, odveć indoktrinirani, po inerciji posmatrali oca očima naviknutim na 190 cm. Jednom je baka napomenula nešto u vezi c njegovom visinom, ovlaš, izdaleka, nikoga ona nije bila u stanju da povredi. Otac ju je odmah proglasio kratkovidom i poslao kod lekara. Tako je baka, ni kriva ni dužna, dobila naočari velike dioptrije i bila obavezna da ih nosi. Za njeno dobro, govorio je otac koji je kao i obično u rubriku DOBRO upisivao samo ono što je za njega bilo dobro. To ga je održavalo u iluziji da je karakteran čovek, stvorenje koje razlikuje dobro i zlo, što je daleko od pameti: ne postoje karakterne crte: kad god neko priča o sebi, o svojim osobinama, on izmišlja. Samo bi želeo da je takav. To mi je postalo jasno jedne noći kada sam preturao po očevim dokumentima u potrazi za nekim kojima bih ga mogao kompromitovati pred očima čitalačke javnosti. Na svoje zaprepašćenje, među izvodima iz matične knjige rođenih, venčanih, umrlih, među svedočanstvima, falsifikovanim dokumentima, tapijama, priznanicama, menicama, obveznicama, našoh na listu poŽutelog papira očev ugovor c Đavolom. I to je imao u svojoj dokumentaciji. Sasvim u

skladu c njegovom bezumnom željom za postojanjem, on je sklapao ugovore sa svakim ko bi mu garantovao da su pojmovi s njegovog spiska gluposti večne istine. Ne sumnjam da bi dvesta godina ranije bio službenik inkvizicije. Toliko je voleo dokumenta, uverenja, potvrde. Izbezumio bi se kada bi izgubio ličnu kartu. Te noći sam našao što sam tražio, zidovi su sve videli i čuli, ugovor c đavolom, mislio sam, mora biti dovoljno crna mrlja u biografiji jednog čoveka koji se javno zalaže za večne istine. Očekivao sam konačni očevo pad, ali stvari su krenule drugačijim tokom.

Imao sam tih godina jednog prijatelja koji je izuzetno teško doživljavao krizu identiteta. Inače nije bio loš momak. Jednom se posvađao c devojkom i stvari su krenule naopako. Povremeno je osećao da je mrtav, što je, metafizički posmatrano, tačno, ali on nije mogao da se pomiri c tim. Neprestano je morao izazivati pažnju okoline, stavljati se na znanje, jer je više verovao drugima nego sebi. Mislim u pitanjima egzistentnosti. Prvi put kada je osetio da se raspada, legao je na sredinu glavne ulice i počeo potmulo da ječi ne bi li izazvao sažaljenje nekog prolaznika. Ubrzo se okupila gomila radoznalaca, ali to ga je jedva umirilo. Tek kada su došli dvojica policajaca i počeli da ga biju gumenim palicama, jer se odupirao i ritao, osetio je olakšanje. Bio je siguran da postoji, jer policajci nikada ne biju utvare, to je naređenje. I kasnije, kada bi nastupile krize, moj prijatelj je morao da izazove bar tuču: zaleteo bi se u grupu od petšest snažnih momaka, udario prvog koji bi mu došao pod ruku, ostali su ga obarali na zemlju i tukli dok se ne umore, na obostrano olakšanje. Ali kasnije je upisao književnost, počeo da odlazi u ribolov i stvar se sredila. He ontološki, mi smo preblizu ništavila, nikada se to ne može srediti, već psihološki. Više se nije uznemiravao. Oprao je mozak u Frojdu, shvatio da je čovekova sudbina da ne postoji i da će c tim mora živeti. Posle je čak ofarbao kosu i postao veseljak. Jedva da se katkad plašio smrti i to više reda radi, zbog okoline, jer je društvo neprijateljski raspoloženo prema hrabrima buduća da je po svojoj prirodi skup besktmenjaka. Verujem da je to osnovni razlog zbog kojeg će o mrtvima govori samo dobro. He iz pijeteta. Ima tu istine. Samo je mrtav čovek dobar čovek.

Čudo se ipak dogodilo. Nikada se neće saznati šta je bilo presudno da moj otac promeni mišljenje i shvati da ne postoji. Dugo je krio to saznanje. Možda ga je bilo stid da prizna da je grešio, možda*ga je sujeta sprečavala da se pokaje i da se javno pospe pepelom po glavi.

Još uvek je svakog popodneva čitao, ili se pretvarao da čita, Darwinovo POREKLO VRSTE. Isuviše dugo je verovao da je postao od majmuna; traje se tek tako mogao osloboditi uspomena, biografije, zabluda svoje mladosti. Ali bilo je očigledno da više ne daje ni pet para za evoluciju i paleontologiju. Kada je konačno poklekao, već beše produbio teoriju o čovekovom poreklu iz ničega. Može se o njemu misliti ovako i onako, ali mu se ne može osporiti preduzimljivost.

— Jeste — reče mi jednom prilikom — čovek je stvoren iz ničega, ali se ne može vratiti u ništa. Nemoguće je postojati, ali je isto tako nemoguće i ne postojati. Stvari su previše pojednostavljene, jednostrane, razvrstane na polove. Nešto tu ne štima.

Protekli su meseci pre nego što se pomirio c činjenicom da je ništa. Onima koji mu se opiru, ništavilo se sveti na najpodmuklije načine, a načini kojima

se svetilo mom ocu behu zaista podmukli, zaista niski. Svet, koju je sa svojim školskim drugovima hteo da preobrazi, beše ga saterao u ugao dnevne sobe, u pletenu stolicu. Tu je provodio vreme u potpunoj rezignaciji dok mu je transparent JA CAM OTAC mlitavo visio iz ruke. Mama je stalno pitala "Pa gde je otac?" iako se nalazio tu, pored nje, na nekoliko koraka. Baka je jednom prošla kroz njega i ništa nije primetila. Ubrzo je kažnjen poslednjom opomenom pred isključenje iz Partije. Prijatelji ga više nisu posećivali. On sam se nigde nije pojavljivao osim u mom romanu, bez nade da će sve to bar biti objavljeno. Više nismo bili otac i sin već braća, dva stvorenja okružena mnoštvom drugih koji nisu delili naša ubeđenja. Uprkos svemu, držao sam se na distanci jer je on i dalje nastojao da ostane otac, da bude poštovan, uvažavan, strog. Nikada nema potpune iskrenosti između dva JA. Čak i kad shvati da je ništa, čovek je još uvek pokvaren jer nije baš sasvim ništa, to je bar jasno. Otac je bio u pravu: niti se može postojati, niti ne postojati. Ali sada nam je zajednički neprijatelj bila majka. Nju ni Bog lično ne bi mogao ubediti da nije ništa, da je opipljivost koju nije dovodila u sumnju samo prostačko nametanje bilo čega u nedostatku nečeg boljeg. Pošto nemamo pokrića, mi nosimo telo. Žene su tvrdoglave, tu se nikada ništa nije moglo učiniti. Ona je od najranijeg detinjstva verovala u Boga, ali je htela da postoji, što je nespojivo jedno c drugim, jer ako ideš u pravcu postojati, time se udaljavaš od Boga, to je dokazao Skot Erigena, ako se ne varam. A kada postojiš, onda ti trebaju nove zavese, nameštaj, rečju, stvari za koje je otac sasvim izgubio interes na ogromno nezadovoljstvo bake i tetke. Čuh jednom kako tetka, koja je od samog početka bila protiv tog braka, govori baki: "Eto, prvo se lomatao po terenima, onda bančio c barabama, a sada ne postoji." Baka je odmahнула rukom i rekla: "Pusti, sve će se to srediti." Ona je bila fatalista, ali to joj u Komitetu nisu uzimali za zlo jer je bila stara. Ubrzo se i otac obreo u ludnici. To je neizbežna etapa na putu prosvetljenja. Ne znam kojim povodom se našao na psihijatrijskom odeljenju. Viđao sam ga u belom mantilu. Ali to ništa ne znači: obučeš beli mantil i niko ne postavlja pitanja. To je princip. Radiš nešto ili se pretvaraš da radiš, shvativši da ne postojiš gubiš volju da završiš ono što si započeo. Upravo zato ljudi rade: kada završiš započeto, dobija se utisak da postojiš. Otac je bio lud, dozvoljavali su mu da nosi beli mantip zbog starih zasluga, govorio je šta^e hteo, bio je to jedini način da prođe cenzuru. Sve u svemu, tu se nalazio privremeno, nije mu bilo loše. Obilazili smo ga četvrtkom i nedeljom, donosili mu pečenu pilad, otac se ce rekao, glodao batak, držao mamu za ruku i ponekad setno govorio: — Sic transit gloria mundi...

Ja sam se tih meseci intenzivno bavio mistikom. Zatvarao sam se u veliki dvokrilni ormar, miraz moje bake, i meditirao. Nema sumnje, bio sam mistik. "Mistik je", piše Sartr, "čovek koji hoće nešto da zaboravi; svoje ja, jezik kojim govori." Sasvim tačno. Ali, kakav sam ja bio mistik? Karikatura, kroki, Ivan od Krsta nacrtan neveštom dečijom rukom. Slaba beše vajda od mojih ezoteričnih napora: nikada nisam video nestvorenu svetlost, nikada osetio da se rasplinjavam u apsolutnom. Verovatno zato što sam imao puno toga da zaboravim. Ništa posebno važno, gomila laži i zabluda, ali nakupilo se toga;

broj sitnica mi se mota po glavi i nijednu da zaboravim. Odlično pamćenje je moja zla kob. Pamtim, na primer, hiljade telefonskih brojeva od kojih sam pozvao samo nekoliko, a ni njih više neću pozvati. Krijem tu sposobnost da me ne bi zaposlili na telefonskoj centrali Fabrike traktora i tako rešili jedan socijalni problem. Ne samo da sam pamtio telefone poznanika i prijatelja, pamtio sam brojeve osoba koje nikada nisam video u životu. Znao sam, recimo, Marinin broj. Nisam znao ko je Marina, nikada to neću saznati, ali znao sam njen broj. Kada bi me podvrgli mučenju da odam način na koji to saznajem, premda sam kukavica, ništa ne bih mogao pehu. To je mistika: reči su nemoćne, ništa isfinito se ne može izgovoriti; svaka rečenica — ma koliko dobre pobude stajale iza nje — najobičnija je laž. Hteo sam jednom da pozovem Marinu, da je upitam ko je, zašto se ne pojavljuje, ali odustadoh. Eto — pozvati, ne pozvati — takve su mi se meditacije motale po glavi dok sam čučao u ormaru, u otužnoj atmosferi čiji je sastav: kiseonika 15%; ugljendioksida 20%; azota 55%; naftalina 10%. A TO nije dobro. Jer, veli sveti Bonaventura:

Duša raspršena brigama ne ulazi u sebe svojim pamćenjem, zamagljena maštanjem ne vraća se sebi svojim razumom, zavedena požudama nikako da se povrati u sebe u želji za unutrašnjom slabošću i duhovnom radošću. Moja duša, u čije sam postojanje (uprkos dekretima) bezrezervno verovao, bila je jedna od najjadnijih pojava u oba sveta, iako duša nije pojava. Teška srca to priznajem, ali Boga je nemoguće obmanuti. Kad bolje razmislim, jednom umalo nisam doživeo satori u javnom WC-u; TO je moje mističko iskustvo par excellence. Čist zen: kad prestaneš da tražiš, nađeš. Ali nisam imao nikakvog iskustva. Spetljao sam se, uplašio, i na kraju samo pišao. Ali treba biti skroman; to je prvo pravilo mistike: zadovoljavati se malim, pa sve manjim. Uvek sam to govorio sebi za vreme meditacija u bakinom ormaru. To nije logično i zato je dobro, to opravdava moje meditacije o Marini koju ne poznajem. Nije li to agapi: voleti bez koristi, bez razloga? Preteško pitanje. Posezanje za nemogućim je moja zla kob: oduvš sam hteo da proniknem u tajne vasiona, a do svoje tridesete godine nisam naučio da vezujem pertle na cipelama.

Jedanput dvaput dolazio je poštar i predao mi, prvi put razglednicu, drugi put pismo i to je sve što se tiče korespondencije. Na poleđini razglednice je pisalo VOLELA BIH DA SI OVDE, potpis: M., a napred, ispod mediteranskog motiva — PALMA DE MALLORKA. Ko je to mogao biti? Marina? He, nemoguće. Postoje granice nelogičnog. Ona nikako nije mogla znati da postojim.

Sredinom šezdesetih moja porodica je počela da se raspada. Majka se potpuno posvetila pozivu bolničarke, nezi bezbrojnih bolesnika: staraca, mladih, ptica, pasa, mačaka, lutki polomljenih udova, sasušenog cveća, pocepanih košulja. Preselili smo se u bolnicu. Otac je negodovao, ali baka i tetka su se osećale zaštićenim unutar bolničkih zidova. To rešenje je bilo najbolje i za oca; njegova koža se već stvrdnjavala i pretvarala u ružičasti kaučuk. Lekari su sumnjičavo vrteli glavama i sašaptavali se na latinskom. Otada nadalje, bolnica beše naš dom iz kojeg majku — predaleko odlutalu u israživanja bolova — nisu mogla izbaciti nikakva rešenja o penzionisanju, nikakvi paragrafi Zakona o udruženom radu. Pa ipak, ista ta majka, anđeo

bolničkih ostava, nikada nije imala razumevanja za moje spisateljske ambicije, nimalo razumevanja za literaturu uopšte. Njena jedina lektira, u onih petnaestak minuta uveče pre nego što bi je savladao san, beše NOVI ZAVET.

— Dete — govorila mi je otkuvavajući špriceve — gluposti će te upropastiti. Književnici su krivi što je Pilat razapeo Isusa.

Na sva objašnjenja da su se za poslednjih 2000 godina književnici promenili ostajala je gluva. Da stvar bude gora: bio sam zdrav kao dren; nikada nisam bolovao i time sam u prostrano skladište njenih razočarenja uneo još jedan ogroman sanduk. Jer, Civitas del moje majke beše podeljena na dva grada: Grad zdravih i Grad bolesnih. Njena crnobela etika poznavala je samo dve kategorije ljudi: zdravi i bolesni. U njenoj soteriologiji postojao je samo jedan put izbavljenja — bolest. Izvan harmonije Grada bolesnih, tog sveta c jasno utvrđenim satima vizita, podele terapije, merenja temperature, vladao je kaos Grada zdravih po kome su tumarali antihristi, anarhisti, lopovi i razvratnici. U mom čeličnom zdravlju videla je začetak opasne jeresi; moja savršena krvna slika nosila je pečat satanske gordosti i ona se stidela pred bolesnicima rumenila mojih obraza, kao što bi se pred ministrom prosvete stideo učitelj čiji odrastao sin ne zna da piše. Za nju sam bio raskolnik, ali je nikada nije napustila nada da ću se i ja jednom razboleti i utonuti u polutamni svet bolničke samoće koja nagoni na praštanje i molitvu.

— Isus je trpeo bolove na krstu — upozoravala me je mati noseći posude prepune krvavih zavoja, gnevno posmatrajući kako pišem 187. stranu poeme o Marini koja nikada neće doći. — Gospod je trpeo bolove, a ti pucaš od zdravlja, odlaziš na jogging, čim te zaboli glava, gutaš aspirin.

Ali za mamu — za razliku od tvrdnji izrečenih u Avgustinovoj Civitas dei — Grad bolesnih nije zauvek bio odeljen od Grada zdravih. Uvek je postojala mogućš5st da čovek promeni mišljenje, da se razboli i pređe nevidljivu granicu koja razdvaja svet poroka od sveta bolesti. Tako je mama potajno sledila Origenovo učenje verujući da će se, kada svi prođu spasonosno čistilište na nekom od odeljenja Opšte bolnice, ponovo uspostaviti Apokatastasis. Njeno učenje je osuđivano kao jeres na Vaseljenskim saborima koleginica, ali ona je nepokolebivo branila svoju teologiju: svet je bolestan i postoje samo bolesni i oni koji bolest prikrivaju prevareni Sotonom, koji nije ništa drugo do bolesnik, umobolnik, shizofreničar. Kao što ludak umisli da je Napoleon, tako je Sotona umislio da je Bog. Da bi iscelio svet, Bog se ovaplotio i bio raspet. Time je svu tvar uzneo sobom vavkrsavši i ukazao na put izbavljenja. Zato je medicina naglo uznapredovala. Otuda je najveći greh osećati se dobro, pucati od zdravlja, biti rumen.

Tada nisam mogao razumeti njenu teoriju. To stoga što sam još uvek razmišljao logično; dekonstrukcija je, istina, uzimala maha, sve je pucalo po šavovima, premise, silogizmi, teze i antiteze — sve je to odlazilo do đavola, ali da je bolje osećati se loše nego dobro — do te mudrosti još ne bejah dospao. Bio sam zdrav, dakle bezosećajan, iako sam laskao sebi suprotno i navodio sujeti kao alibi to da sam pesnik. Što je bila ordinarna laž. Imao sam običaj da nogama uklanjam c puta bolesnike koji su ležali na nosilima po hodnicima, tada se ležalo po hodnicima, ne bih li ispao veći u očima pesničke bratije c kojom sam krišom upadao noću u našu bolnicu/kuću da

iz belih metalnih ormarića kradem kodeine, krupne žute apaurine i ampule morfijuma. U to vreme sam bolesne i mrtve smatrao za otpatke. He zato što sam bio prirodno morbidan, mada delom i zbog toga, nego zato što sam još uvek bio delimično indoktriniran; tako sam naučio na časovima biologije. — Posle smrti — govorili su — čovek postaje ništa. Drugi svet ne postoji. — Računao sam: ako su već ništa, čemu žalost? Čemu uspomene? Čista logika, zar ne? Ipak, nisam se usuđivao da to saopštim majci; malo poštovanja sam ipak sačuvao. Ono što je mene interesovalo, behu Marinine oči, krupne, plave oči koje nikada neću ugledati. Noćima sam šetao za punog meseca i mislio o tim, zauvek izgubljenim očima. Bilo je takvih noći u ono vreme da bi se umnožio greh. Oveća mesarska radnja mogla bi mesecima zavijati robu mojim poemama o Marininim očima. Bile su one tu negde. Tada. Ali ne treba sumnjati da su se vremenom rasule na sve četiri strane sveta, da su otišle daleko sa snovima o sreći u lepim ali priglupim zenicama, da su otišle da gledaju pustoline, predele, šarene laže, kule i gradove. Ali isto tako ne treba sumnjati — nikada nisam u to posumnjao — da he te oči kad tad biti vraćene sanitetom u hodnike moje majke, gde he zajedno c mojim i c očima moje pesničke bratije imati vremena da shvate da su gledale u pogrešnom pravcu, da se ono što su tražile nalazilo c njihove druge strane, unutra, u dubinama iz kojih je uzalud isticalo njihovo zanosno plavetnilo.

Onda je iznenada otac nestao. Otpuzao je nekud svojim napola ukrućenim udovima. Nije ostavio ni poruku. Najpre se niko nije uzbudio. Mama je u pletenu stolicu u uglu stavila gumenu lutku obučenu u svetloplavo odelo, lutki ugurala u ruke BORBU i na tome se sve završilo. Forma je bila sačuvana. Čak ni Komitet nije imao primedbi. Mislim da sam tada imao dvadeset godina. U prvo vreme sam osećao laku nelagodnost, onda je došlo leto i ubrzo sam zaboravio sve. Majka je svakog dana menjala novine u lutkinim rukama i naslovne strane su stvarale iluziju prašine na očevom licu: lepo se videlo da se nešto događa, da se datumi menjaju, a odatle se dedukcijom moglo zaključiti Da vreme protiče i da otac lagano stari. Posmatrano sa stanovišta socijalističkog morala, sve je bilo u najboljem redu: otac nije pio, nije pušio, nije se kockao, nije jurio za ženama, redovno je čitao partijsku štampu. Ali ja sam se uhvatio rđavog društva. Dolazio sam kasno kući. Otac mi nije nedostajao. Uostalom, očevi svih drugova kod kojih sam odlazio jedva da su se razlikovali od moga: svaki je sedeo u svom uglu, iza novina, potpuno nepomično, osim što bi poneki, radi uverljivosti, prdnuo ili podrignuo. Ali to je već domen lepog vaspitanja. Pa ipak, stvapi nisu mogle ići tako unedogled. Majka je to znala. Dan po dan, godine se sakupljaju, doći će vreme da otac umre, da načini mesta novim generacijama, a lutke ne umiru i eto ti političkog skandala: pojava jednog besmrtnika poljuljala bi sve teorije po kojima je čovek nakon smrti ništa. Verovatno zato, sve češće je navraćao poneko iz Komiteta da se raspita za očevo zdravlje. On je, naime, za javnost bolovao od neke bolesti čije sam latinsko ime zaboravio; znam samo da se manifestovala potpunom ukočenošću. Bio je to lukav potez c mamine strane; mora da je ipak potajno volela oca, mada to nikada nije htela da prizna. Jer, ako se a priori pretpostavi da čovek nema dušu i ako sedi nepomično, ti znaj da li je mrtav ili nije, da li je lutka ili original! U cilju postizanja iluzije živosti majka se snalazila na sve načine. Sve češće je u

očevim rukama stajao KOMUNIST, po podne ANTIDIRING ili KAPITAL. Ali napetost je rasla. Po gradu se pronosila glasina da je otac emigrirao u Ameriku, što je moglo biti i tačno. Rekao sam već: moj otac je bio spreman na sve. Ali do daljeg, sve se nastavljalo po starom: pored uobičajene parole JA CAM OTAC, mama mu je u ruke stavljala male transparente na kojima je pisalo DA LI SI SREO MARINU? DA, NE; ili NAMERAVAŠ LI DA ZAVRŠIŠ FAKULTET? DA, NE. To su bile rečenice upućene meni. Ja sam zaokruživao NE i tako je neki vid komunikacije među nama dvojicom ipak bio sačuvan. Tetka je govorila posmatrajući oca: "Ne treba se baviti politikom." Baka je dodavala: "Oženjen čovek mora pre svega da misli na porodicu." Mama je vanredno upisala medicinu. Po celu noć je učila anatomiju, latinske deklinacije i consecutio tem, porum. Pred svitanje je krišom proučavala spise Bombasta Paracelzusa.

Jednog jutra, iznenada kao što je i nestao, otac se vratio. I to ne sam. S njim je došla prava pravcata crnkinja. "Ovo je Meri Su", reče otac. Baka se prekrstila obema rukama i prošaputala: "Sačuvaj, Bože, i svi sveti." Tetka se demonstrativno zatvorila u svoju sobu.

— Gde si do sada? Znaš li da su te najurili iz Partije? — povika majka. Bilo je očigledno da je razočarana što se otac nije vratio pokajnički, bolestan, nego u punoj snazi, preplanuo od sunca.

— Isterali, kažeš? — reče otac. — Baš me briga.

Počeo je da raspakuje prtljag. "Mangup!" povika tetka kroz odškrinuta vrata svoje sobe. U tom momentu sam naišao ja. Otac me pogleda, stavi na gramofon ploču Čaka Berija i reče mami i Meri Su: "Go now, girls." Ostadosmo sami. Otac me pozva pokretom ruke i pruži mi LEVIS farmerice. "Ovo je za tebe." Onda ponosno izvadi iz torbe bedekere, avionske karte, nalepnice luksuznih hotela i mnoštvo fotografija. Na jednoj, u boji, ispod ogromne palme, ugledah oca i Tonija Kertisa. Stajali su zagrljeni u kupaćim gaćama i nasmejani mahali u objektiv. "I to je za tebe", reče otac. "Okreni fotografiju." Na poleđini je pisalo ljubičastim mastilom: To my friend's son! Tonie.

— Hoćemo li u ribolov u nedelju? — upitah.

— Naravno — reče otac. Gurnu lutku iz stolice, zavalio se i počeo da lista BORBU.

Tetka je virila kroz odškrinuta vrata. U kuhinji, hihoćući se i ćaskajući na meni nepoznatom jeziku, mama i Meri Su su pravile sok od kupina. Baka je ubrzo umrla. Primetili smo tek posle nekoliko nedelja, kada je otoplilo, i to savršeno ilustruje u kom je stadijumu raspadanja bila porodica, koliko smo svi bili ogrezli u dubine svojih sebičnih opsesija. Mama je čak plakala na sahrani, zajedno sa Meri Su, jer majke i crnci ipak nisu toliko okoreli kao Evropljani. Posle sahrane sam se zatvorio u sobu i svirao bluz. Istog dana predveče, otac me je pozvao kod sebe u sobu. Iz police c knjigama izvadio je jednu monografiju na engleskom i pokazao mi je. "Ovim sam se proslavio u Americi", objasnio mi je. "To je moje životno delo, METAFIZIČKI GRB XX STOLEĆA."

Osnovu tog grba predstavljao je obrnuti pentagram, neparnim krakom zaboli koji se nalaze na ovom grbu nisu tu slučajno. Počnimo odozgo nadole, sleva

nadesno. Prvo što vidiš jeste lik Agate Kristi, no to nije njeno stvarno mesto, tu dolazi Frojd, a prvenstvo sam joj dao zato što je ipak dama. Raspad naše porodice, raspad svih vrednosti uopšte, počinje c delom tog bečkog psihijatra, te arhikukavice, tog slabića nad slabićima. Frojd je bio veliki hedonista. Nemam ništa protiv toga, i sam sam hedonist, ali Frojd je konstruisao jednu zločinačku teoriju da bi opravdao svoj hedonizam pred svojom savešću i pred savešću Evrope. Postavljajući naučne postavke teorije o psihoanalizi, on je hedonizam prikazao prirodnim, nužnim, što nije tačno. To je stvar izbora, i to pogrešnog izbora jer uživanje i raskoš omekšavaju čoveka, čine ga slabim da se odupre stihijama. Onaj ko je navikao na uživanja pristaje na sve da bi uživao; učestvovala u najprljavijim igrama da ne bi bio gladan, da bi dobio bačenu koranicu hleba. Celog života Frojd se panično plašio smrti, to je opštepoznata činjenica. I to je dokaz njegove nečiste savesti. Strah od smrti je prisustvo smrti, smrt eo ipso...

— A Agata Kristi? — upitah. — Šta će tu Agata Kristi?

— Tu joj je mesto — nastavi otac. — Ta dama je posvetila život iznalaženju mogućnosti savršenog zločina. Dotle se srozala težnja za savršenstvom; tragati za savršenstvom bezakonja. Sada dolazimo do desnog kraka: u njemu je Hitler ispred mase uniformisanih ljudi c parolama RAD, RED I MIR. To je duhovno nasleđe Frojda: ljudi ogrezli u uživanja, zaokupljeni sitnim interesima svojih porodica nisu ličnosti nego atomi jedne amorfne mase Hitler je došao na vlast u vreme krize i ponudio hleb. Većina je svoju slobodu, svoju ljudskost, trampila za hranu...

— Ništa ne razumem — napravih se lud.

— Ne smeta — reče otac. — Jednom ćeš razumeti da kada trampiš ljudskost za hranu, postaješ zver.

Onda nastavi:

— Stižemo do donjeg levog kraka pentagrama. Ovaj čovek koji kleči, ne vidiš tu ništa čudno? Na prvi pogled, ništa čudno. Ali taj čovek koji je možda osorni vlasnik kakve fabrike za preradu konzervi, možda oholi političar, kleči pred tvorevinom ljudskih ruku; on se klanja svom idolu, kao što su se nekada klanjali Vaalu. Idoli su postavljeni pri zemlji, oni privlače poglede i više niko ne gleda u nebo. Za to vreme, u desnom donjem kraku, ideolozi govore, konstruišu teorije, polemišu, a vreme protiče, što je naznačeno reklamom časovnika SEIKO...

— A sada — reče otac nakon značajne pauze — sada obrati pažnju na celinu grba. Njegova je osnova obrnuti pentagram, Sotonin znak koji obrazuje konture glave jarca. Na neparnom kraku, jarčevoj bradi, stoji deviza ERITIS SICUT DEI. To cy reči kojima je Zmija prevarila Evu u Edenu. One znače — BIĆETE KAO BOGOVI. Čitava istorija je samo niz neuspelih pokušaja da postanemo kao bogovi. U tom nastojanju prestali smo da budemo ljudi i postali smo lutke. Ali nije sve izgubljeno; čitav grb je samo odraz u ogledalu, na njemu je sve obrnuto, sve naopako. Primećuješ u unutrašnjosti pentagrama Hristovo raspeće, majušni krst, naprslinu na zrcalu...

Proces raspadanja moje porodice nezadrživo je tekao svom ishodištu. Najpre je Meri Su otišla c nekim jazz orkestrom. Više ništa nismo čuli o njoj. Otac nije mogao da se skrasi. Navodno je otputovao u Siriju da izučava

apokrifne spise o antihristovom dolasku, a za račun neke engleske fondacije, i tu mu se zameo svaki trag. Bar privremeno. Tetka se spakovala i otišla u Englesku gde se zaposlila kao fiterka u jednoj robnoj kući za finiji svet. Javila nam se razglednicom iz Kardifske šume, potom pismom iz Bratforda. U pismu je bila i slika: u muzeju voštanih figura fotografisala se pored Marije Stjuart. Mama je napustila medicinu, ponovo stavila lutku u očevu stolicu, lutki u ruke ugurala POLITIKU, otvorila vrata na skladištu svojih razočarenja, primila pošiljku teških sanduka, potpisala otpremnicu i vratila se svojim bolesnicima povremeno misleći na penziju, na duge dane u kojima he zabeležiti svoje patoeshatološke vizije.

Moram priznati da je u poslednje vreme mnogo nežnija prema meni jer sam u međuvremenu oboleo od ulcus bulbi duodeni i bronchytis shr. To je moj ugled u njenim očima podiglo do visina koje nisam mogao ni sanjati. Lično mislim da je raspadanje porodica dobra stvar, mnogo bolja nego već otužna farsa PORODIČNA IDILA, farsa koja se predugo igra. Uostalom, to je prirodni zakon: sve što je sastavljeno iz delova nužno se raspada. Tu se ništa ne može učiniti. Mislim da bi moj otac to formulisao tako. Nedavno je rehabilitovan i zemljoradnička zadruga u jednom zabačenom selu nosi njegovo ime. Formalno, on je još tu, u svojoj stolici. Juče sam ga obišao. Kao i obično, čitao je VEČERNJE NOVOSTI. Pogledao sam novine datum 3.6.1968.

POGOVOR

PROPOVEDNIK PROZE

Ova "predavanja iz filozofije" plod su Gombrovičeve bolesti, beleži Klod Žanu na početku Uvoda u Gombrovičev Vodič kroz filozofiju u šest časova i četvrt. Naravno, Žanu bi time da istakne bizarnu aluziju kako je Gombrovič, iz kreveta, kao savremeni Sokrat saopštavao vrlo neortodoksvo znanje. Ali, teško je doleteti iskušenju naknadne pameti koja nam sugerise da je reč o dvostrukoj bolesti. I još, da su obe bolesti podjednako stvarne, ili ;;svejedno podjednako fiktivne. Ako bismo želeli da pojednostavimo, mogli bismo reći da su Gombrovičeva "predavanja iz filozofije" vrsta štiva koje nastaje u prostoru između dve nezadovoljene potrebe svog autora: istovremene potrebe za propovedanjem i pripovedanjem. No, zar u istom prostoru ne nastaju i literarna dela? Naravno, sam Gombrovič explicite označava Ferdidujvke kao prethodnicu Bića i ništavila, a šegovi Dnevnici mnogo više duguju propovedništvu nego pripovedaštvu. Podsećanje na Gombrovičev Vodič kroz filozofiju u šest časova i četvrt povodom knjiga Svetislava Basare nije, naravno, niti slučajnost niti kurioziteta što, na našem jeziku, ovo delo nalazimo među istim koricama sa Basarinom Kratkim teorijom hodanja po vodi (Delo, br. 10/11, 1985).

Junak Svetislava Basare, pripovedača, govorio je: Mrzim logiku ali joj ponekad pribegavam da ve bih umro od straha; Basara, propovednik, u Biografiji koja ubija, opominje: Nemoguće toje kategorija logike, ne stvarnosti. Na nekakvoj logici, ipak, počivaju oba iskaza. I oba na zadovoljenju iste potrebe: nadilaženju straha od ieautentičnosti.

O tome ubedljivo govore već naslov i prve rečenice romana Napuklo ogledalo: "Kakav je ovo početak", zapita se mašivski slagač u štampariji pročitavši: "Kakav je ovo početak?". Ovda odmahvu rukom i vastavi da slaže tekst.

Naslov je pozajmljen od Agate Kristi a početak parafraziran prema delu Itala Kalčvina. To podjednako govori i o veštini i prividnoj lakoći pripovedanja

koliko i o visokoj poetičkoj svesti. Ali, što je za tumača važnije, već u naslovu i prvim rečenicama sažete su osnovne preokupacije Basarinog pripovedanja: idevttet varatora, smisao teksta i ravvodušnost čitaoca.

Junaci Basarinih knjiga zovu se Fric, Fin ili Fi, zovu se Saladin Bejs, Ananija, Kovalski ili Tmu, Gruber ili Miler. Njihovo biće, dakle, kako bi ustvrdili ozloglašeni filozofi, nema sigurno stanište i njihovo svedočenje o svetu je nepouzđano kao broj mudrih kamenova u šaci sanjača "modrih tigrova". U prvom poglavlju Napuklog ogledala junak se suočava sa otkrićem da je njegov predek ništavilo, u petom počinje da igra fudbal da bi došao do kakvogtakvog ideviteta (do broja 8 na leđima), u šestom odlučuje da se ponovo rodi. Uz nesigurnost o sopstvenom identitetu junak poseduje sposobnost da piše i stavlja je u funkciju jednog kafkijanskog motiva ne bi li tako sačinio izveštaj o neautentičnosti življenja savremenog čoveka. Taj izveštaj nije ništa drugo do apsurdistički paradoksalno svedočanstvo o farsu u kojoj se usamljeni akter neprekidno pita koje, odakle dolazi i kuda ide. Farsičnost situacije je u njenom viševjekovnom ponavljanju, apsurdnost u nemoći da se imenuje kompetentni subjekt kome se pitanja postavljaJU U Napuklom ogledalu, za razliku od prethodnog romana Kivesko vismo, farsičnost junakove situacije je dodatno uokvirena istorijskim vremenom i odnosom prema ocu koji, mada literarni produkt tog vremena, istorijsko vreme u romanu ne priznaje. Početak Napuklog ogledala datiran je 23.7.1949. a kraj 3.6.1968. Ali, to vreme nije u suštini ni književno ni istorijsko. Ono je novinsko. (Ili, kako bi Hese rekao, feljtovističko.) Razdoblje junakovog romana omeđeno je datumima iz zaglavljaja Borbe i Večernjih iovosti a ne istorijskim događajima koje datumi sugerišu. Istovremeno, psihološka pozicija Basarinog junaka analogna je poziciji junaka u srpskoj književnosti tzv. "stvar vrsne proze" koja insistira na socijalnom okruženju i istorijskom vremenu. Za ovakvu tvrdnju možemo citirati reči junaka priče Idem Dunav plivam leđa Vidosava Stevanovića iz knjige Periferijski zšjevi:

"Nakon majčine smrti nametnula su mi se sledeća pitanja.

Ko je bio čovek čije ime i prezime nosim? Kakav je moj odnos prema njemu?

Ko sam i šta sam ja koji ovo pitam? Odgovore sam mogao da potražim u sebi.

Ali gde sam to ja celovit, pouzđan i pravi? Gde počinjem, gde se završavam?

Kako funkcionišem ako uopšte funkcionišem? Kako da dvojim svoje od tuđeg, urođeno od naučenog, mimikrijsko od nagonkog? Sve moje osobine su proizvoljne, slučajne i promenljive, nemam nikakav stalni karakter, živim kao biljka koja hoda. He znam šta volim, šta mrzim osećanja su mi mlaka i tipizirana, mogu biti bilo čija, kao što i jesu. Reakcije su mi uglavnom čulne i prilagođene prilikama, ali previše bolne za čistu životinju. Moje biće je u stvari međubiće, komtlac svega i svačega, nešto u nastajanju i nestajanju, kao mehurići od saponice. Ako tamo nekog tražim, naću ću mutljag, zbrku i mamurluk. Dešavalo se da pitam svoju iznutricu: 'Ko je tamo?'. Dobijao sam uvek isti odgovor, krkljav, kao iz presečenog grkljana: 'Niko!'. Opat nisam smeo da ponavljam prečesto da praznina ne bi pobesnela."

Stevanovićeve junak, naravno, uzroke svoje situacije traži u realnosti, u "društvenoj stvarnosti", on vodi računa o realnim uzrocima i posledicama.

Basarin junak to ne mora (ako svet realnosti nema obaveza prema njemu, ne

mora ih ni on imati prema svetu) ali su i njegovi postupci striktno određeni odnosom uzrokposledica. Naravno, za razliku od junaka stvarnosne proze koji se zadovoljava time da mu je odgovoreno Niko, Basarin junak zna da mu Niko odgovara. Zadovoljavajući jedan neautentičan zahtev (pisanje izveštaja o sopstvenom životu) junak Napuklog ogledala, kao i junak Kineskog pisma, pitanje o smislu postojanja zamenjuje pitanjem o smislu pisanja. Njegovo stanje je poruga slavne Avgustinove misli, on ne pati jer želi da zna, već želi da zna da bi obrazložio svoju patnju. U neautentičnom svetu je samo privid spoznaje razlog pisanju. A neautentični junak i spoznaje neautentično logikom i literaturom.

Basarine pripovedačke knjige plod su te neautentičnosti, neautentičnosti sučeljavanja savremenog čoveka sa smislom postojanja. "Bviti va ivici isto je što i živeti i umirati istovremeno; biti nadnet nad tajne bića podjednako koliko nad ponorom ništavila. Svi žive i svi umiru istovremeno, svi su nadneti nad bićem i ništavilom, ali biti na ivici znači imati svest o tome", kaže Basara u knjizi eseja Na ivici. Očito, ove reči su mnogo istinitije kao opis pripovedačkog postupka nego egzistencijalne situacije savremene jedinke. U protivnom, paradoks je plod misaone kakofonije.

Basarin propovednički angažman okrenut je protiv Istorije, Tehnologije, Razuma, Grada. Protiv kategorija koje promišljanje sveta i jedinke opterećuju vidljivim kauzalnostima. "Sveopšta analiza, razaranje sveta razumom, vodi iCačnom obezličavanju i raspadu. Heraklitu su bila dovoljna četiri elementa. Savremeni hemičari su dospeli do brojke od 107 ili 108 i neprestano tragaju za novim. Bez sumnje, TO će im poći za rukom. Ali, celina se, razložena na elemente, raspada. Nauka grozničavo nastoji da održi status quo.

Umnožavajući analitičko znanje ona šarenilom činjenica koje ne govore ništa zasenjuje uvid u jednu i nedeljivu istinu." Kao i svi propovednici, Basara za dokaz ovakve slike nudi metaforu: "Ako smrvimo krčag, on je samo gomila zemlje bez svrhe". U romanu, postupak je obrnut. Samo slika oca smanjenog na 12 centimetara nudi pravu sliku oca, samo "psihijatar i ludak zajedno čine ludilo", samo gramatički "razorena" porodica daje sliku raspada porodice.

Morao bi se ovakav pripovedački postupak označiti bartovskim terminom komički aihvlizam, ali bi se onda pod pojmom nihilizma morala podrazumevati i sva kontroverzna značenja koja nudi Ničeova fragmentarnost. (A uz Žaneovu formulaciju savremenog Sokrata c početk» teksta valja onda podrazumevati i Ničeovo mišljenje da je Sokrat komedijaš c Volterovim instinktiš u telu.) Fragmentarnost, kao osnova takvog postupka služn usložnjavanju a ne razbijanju celine. Tako je moguće stvoriti efekat slučajnog prorokovanja. Priča iz prve Basarine knjige Rečenica istrigiuta vz konteksta našla je svoj kontekst u romanu Napuklo ogledalo. Najavljena smrt junaka u jednom poglavlju romana izvevadno se ostvaruje u drugom poglavlju. Slika ulice "mokre od kiše" seli se iz sna u buđenje. Celina postoji. Ali, to je buđenje m saausan, a pravo mesto sanjanja je ludnica. Ili roman, ili život, svejedno. Sugerije nam se da su fragmenti koncentrični i da je farsičnost beskonačnog uokviravanja slućene celine u osnovi tragićka. Da je komički nihilizam postupak tvoraćke infantilizacije tragićkog.

Basara ne nudi jednu i vedeljivu istiiu, ali nudi odgovor o indikatoru "drame sveta". To je, naravno, "patnja u najširem smislu". Metaforičnost i

predvidljivost rešenja misaonih problema, istovremeno dociranje i filozofsko laiciraše, lakoća donošenja istorijskih vrednosnih sudova u Basarinim tekstovima plod su koliko propovedničke taštine toliko i pripovedačke slobode. Nekonsekventan u mišljenju, ali inventivan u dokazivanju, on ocrtava svet koji počiva na suprotstavljanju Razuma i Vere, Optimizma i Patnje, Tehnologije i Duha, Logičara i Ličnosti. Ovako protivstavljene kategorije ocrtavaju i specifičan moralni poredak. "Sumlja (neverovanje) je pokretač svakog zla", iz čega sledi: "istorija ovog sveta je zlo; sve drugo iza, ma šta bilo, jeste dobro", beleži on u poetičkoj knjizi eseja Na ivici. U tom moralnom poretku put ka nedeljivoj istini, put ka autentičnosti, moguć je samo Ličnosti, stvaraoču koji vlada voljom, onom koji je kroz Patnju došao do Vere, onom čiji je Duh nadvladao Tehnologiju. U krajnjoj instanci, Basara nam nudi neku varijantu hrišćanskog, literarnog natčoveka.

U socijalnom kontekstu "radnje" romana Napuklo ogledalo mogao bi se junakov komički nihilizam definisati uverenjima zastupnika jednog drugačijeg natčoveka. U fragmentima Ničeove Volje za moć "Razvitak nihilizma iz pesimizma" opisan je sledećim karakteristikama: "Gubitak prirodnog karaktera vrednosti. Sholasticizam vrednosti. Vrednosti izolovane, idealističke, mesto da ovladavaju delanjem i da njime upravljaju, okreću se protiv delanja i osuđuju ga. Suprotnosti stavljene na mesto prirodnih stupnjeva i rangova. Mržnja prema hijerarhiji. Suprotnosti bolje odgovaraju jednom plebejskom vremenu, jer ih je lakše shvatiti" Zbog toga, veli Niče, valja "povratiti subjektu saznanja pravo na veliki afekt, pošto su depersonalizacija i kult 'objektivnosti' stvorili lažnu hijerarhiju".

Taj natčovek Patnje i Vere prevazilazi istorijske kategorije, komoditet logike i suočava će c apsurdom. Odnosno, on se materijalizuje samo kao literarni junak. Samo tako, moguće je prihvatiti njegov silogistički obračun sa logikom, fragmentarnost njegovog mišljenja kao osnov dosezanja/edde inedeljive istive.

"Biti živ, a biti smrtan, iščekivati smrt, nerešiva je aporija; svi mitologemi o hiljadugodišnjem carstvu, sva nada u mogućnost ljudskijeg življenja, čak i da je ostvariva, ne rešava ništa: mi smo, to se mora priznati, stvorenja za koja nema nade. Postoji jedna apsurdna, mada možda i spasonosna mogućnost koju pruža područje literature: ako sam već u paukovoj mreži logike i jezika, mogu li pokušati da razorim jezik/logiku; jer jezik je taj kojim mi pomisli govore: umrečeš, a logika je ta koja me sili da to prihvatim. Pišući, sa svešču da ništa ne mogu ni napisati ni dokazati, neću li se u jednom momentu osloboditi manije dokazivanja i prestati da umom sledim Kaprfke lanca kauzalnosti? Jer dokazi su znak nepoznavanja onoga što se dokazuje."

Ovaj paradoks iz eseja Metafizika proze u svetlu propasti zapada potvrda je uverenja da je čitava zbirka eseja Na ivici propovedanje o pripovedanju. Svest o egzistenciji na ivici jeste svest o stvaranju. Promišljanje sveta u kojem se stvara nije promišljanje smisla tog sveta već smisla stvaranja. Basarini esejistički, kao i prozni tekstovi, jesu "predavanja iz filozofije", govor o drugom, jer osmišljavaju govor drugog. Svi paradoksi pripadaju stvaranju i omogućavaju bivstvovanje na ivici kao bivstvovanje neprestanog skoka (ma koliko on bio isprekidan fragmentima govora). Neautentičnost traženja smisla i jedne i nedeljive istine nadoknađuje se autentičnošću

govora o njima. Izlazak iz istorijske igre moguć je samo ulaskom u igru stvaranja, u literarnu igru. Propovednik govori u metaforama jer su metafore cilj govorenja. Pripovedač stvara ono o čemu govori jer je predmet govora zaboravljen. Stvarati u svetu bez tvorca znači pristati na to da se bude tvorac. Sve konsekvence paradoksa Basarinih tekstova jesu konsekvence ponovnog stvaranja. Nemogućnost promišljanja sveta, nužnost banalizacije, karikiranja, neautentičnosti, plod su doba koje se odriče vere, istinske vere u sumnju. Proza metafizike je poslednja mogućnost sumnje u veru, reanimiranja procesa koji je jednom već porazio individuu u pokušaju racionalne spoznaje sveta. Basarine knjige spadaju u onu vrstu knjiga koje svoje opravdanje nalaze u promeni čitanja, u mogućnosti da se Avgustinove Ispovesti, Biblija, Platonovi Dijalozi Ničeov Zaratustra čitaju kao dela pripovedačke imaginacije.

I to je mogućnost spasenja koju propoveda pripovedač. Tradicionalnom zahtevu da treba da se spasemo dobrotom, pravednošću i apstraktnom inteligencijom Viljem Blejk dodaje još jednu mogućnost bavljenje umetnošću. U duhu sopstvenog, neautentičnog doba napuklih ogledala Basara specifikuje ovaj niz. Ravnodušnosti savremenog čitaoca pripovedač nudi atraktivnost, komički nihilizam i grotesku, ali propovednik nudi više spasenje. Možemo da se spasemo, sugeriše nam on, čitanjem i ponovnim čitanjem prozних dela.

PredragMARKOVIĆ

SADRŽAJ

Napuklo ogledalo Pogovor.....	
.....	5
.133	
144	
145	

Ovo izdanje pomogla je CREDIBEL BANKA

SVETISLAV BASARA: NAPUKLO OGLEDALO • TEHNIČKI UREDNIK: ŽARKO ROŠULJ • KORICE BOLE MILORADOVIĆ • KOREKTOR: MILIJANA JELOVAC • IZDAVAČ NOLIT, BEOGRAD, TERAZIJE 27 • ZA IZDAVAČA: RADIVOJE NEŠIV, GENERALNI DIREKTOR • SLOG: KOMŠUTERSKO ODELJENJE DIP NOLIT • ŠTAMPA: VOJNA ŠTAMPARIJA, BEOGRAD, GENERALA ŽDANOVA 406 • ŠTAMPANO U 1000 PRIMERAKA 1994. GODINE
ISBN 8619020ĆO9